

MARJA-LEENA VESA

Varjoleikki

Marja-Leena Vesa

"VARJOLEIKKI"

Sotalapsen tarina

Copyright Marja-Leena Vesa

OMISTETTU
isälle ja äidilleni

VANHEMPIENI RAKKAUS

”Jalon aitouden tuoksuvimmat
kukat puhkeavat Pyhästä Hengestä”!

Yrjö H. Mäkinen
15.1.1940

R U O V E S I
Paikallislehti

2 - 1939 N:o 28 12.07.1939

Seurakunnallisia uutisia: Avioliittoon kuulutettu:

Työnjohtaja Yrjö Hemminki Mäkinen Ruovedeltä, Pappilan k. ja maanviljelijän tr.
Alli Annikki Wallikivi Espoosta

Avioliittoon vihitty 5.8.1939

Työnjoht. Yrjö Hemminki Mäkinen
ja
maanvilj. tr. Alli Annikki Wallikivi.

Hääjuhlat

Mäkkylän kartanossa sukulaisten
ja ystävien ympäröiminä.
Jasmiinit kukkivat.
Aurinko paistoi.

MATKALLA RINTAMALLE

Olisi jätettävä kunnan toimistoon tänä vuonna vielä ainakin 2.000,-. Se hevosen hinta valtiolta voitaisiin periä 15 p. Ota kuule ja ilmoita Kivistölle siitä sitten. Soita vielä sinne Pitkälään siitä varsomistodistuksesta, että se on kadonnut.

Kahvia saa ostaa molemmista taloista ja maksaa 50 penniä kuppi, ilman leipää.

”Kauniissa Karjalassa”

En tiedä tunteeko joku toinen samaa, mutta itse ajattelen, että kaikkivaltias on koettanut johtaa kansan sydämet ja ajatukset hyvään ja yksimielisyyteen, mutta pahan sekoittaessa Hän tahtoo rangaista omaa kansaansa tai ainakin uhata rangaistuksella!”

5.11.1939

”Rakas Alli,

Valmistaudu vastaanottamaan kaikkein pahin, sillä sielussani on tunne, että toistamme emme enää tapaa.

Kerrohan isällesi ja äidillesi terveiseni ja rakkaudella muistan ne hetket, jotka sain heidän luonaan olla.”

6.11.1939

”On se merkillistä, kun meidän elämämme on - Sinun ja minun - tällaista odotusta, piinallista odotusta, niin kauan kuin muistan Sinut on se tällaista ollut.”

10.11.1939

”Se minua on kiusannut, kun en puhunut Sinulle mitään siitä henkivakuutuksen maksamisesta. Älä ole vihainen, ymmärräthän minut.”

17.11.1939

”Vaikka äiti pyytäisikin Sinua kotiin, älä mene! Tämä on pyyntöni, älä mene!”

2. joulupäivänä

”Kaikki mikä sivuaa sinua jollain tavalla on myös minun. Sinä olet minulle äärettömän rakas.

Mene vain kuule lääkäriin aikanaan. Älä rasita itseäsi liiaksi. Kun valvot yösi, ja ahkeroit päivät, voit rasittaa ylivoiman alle. Tiedän, että uhraudut isänmaan puolesta yhtä valppaasti kuin minäkin, mutta Sinulla on kannettavana muutakin, joten ole varovainen terveytesi suhteen. Puhun tässä sulasta rakkaudesta sinuun.

Uskoni on, että kerran vielä tulee aika, jolloin elämä alkaa uudelleen. Kuinka ihanaa olisikaan taas tavata Sinua. Kiitos hyvinvyydestäsi!”

3.12.1939

”Sitä vain odotamme, että pääsisimme näyttämään tähtiä ryssille.

Meillä on pieni kuusi tuvassamme. Koristeina sotilaallisesti: tuntolevyt. Onko irtokas-ta? Kynntilät tahdoimme säästää jos katkeaa sähkövirta. Meille jaettiin tänään hyvää mm:ssa karamelleja, tupakkaa ja omenia. Ateria oli ruhtinaallinen, näin sodan aatoksi.

Rakas, jos en enää kotiin tule, tiedä, että iäisyydessä Jumalan istuimen edessä elämme iankaikkista elämää. Kerran olemme yhdessä.”

9.12.1939

”Tänään siis lähdemme taisteluita kohden. Saa nähdä kuinka pian joudumme tulilinjoille. Täydellinen rauha on rinnassani.

Koska saat tämän laukun ja kirjeen. Silloin olen jo saanut tulikasteen, olkoon se päättyvä hyvään ja olkaamme toivorikkaita.”

Jäähyväsiksi lausun:

”Kristus on minulle elämä ja kuolema minulle voitto.”

Rakkaudella miehesi

Joulupäivä 1939 Rakas vaimoni,

Nyt on siis ensimmäinen joulumme kulumassa hiljalleen loppua kohti. Minkälainen joulukuukausi? Kaukaa, jostain penikulmien päästä kuuluu tykinjyskettä. Se ei paljon riko rauhaa siihen on niin tottunut. Aamupäivä oli hyvin rauhallinen. Saimme kuunnella jumalanpalvelusta radiosta. Nyt iltapäivällä on rauhan rikkojina esiintynyt lentokoneet, jotka ovat suorittaneet luultavasti tiedustelulentoja. Ei ole nyt satanut pommeja

enempää kuin kk.luotejakaan. Nyt on vielä päivää jäljellä, saa nähdä mitä vielä tulee?

Eilen jo kuulimme, että jouduimme lentohyökkäyksen kohteeksi, kun kuljemme ulkona, mutta ei ne sieltä mitään nähneet ja säästyimme.

Olen koettanut arvailla, missä olet joulua viettänyt? En ole päässyt ratkaisuun, mutta arvaan, että olet siellä meillä. Arvaanko oikein? Sain juuri eilen kirjeen 15 p:ltä. Siinä olet itsekin vielä ymmällä mihin menet. Sydämellinen kiitos siitä, kun kirjeesi ovat suuria voiman lähteitä minulle. Kuinka kiitollinen olenkaan, kun olen saanut sellaisen vaimon. Kiitos sinulle kaikesta siitä, mitä olen saanut. Kaiken keskellä täällä, sodan melskeessä, olen nyt saanut vakavan aatoksen, että jälleen näkemisemme ei ote kaukana.

Kyllä nyt on niin ihana joulun ilona, että oikein haikealla mielellä muistelen entisiä samanlaisia. Nyt kun olisimme voineet viettää ensimmäisen joulun oman kotimme lämmössä, ei sitä meille annettukaan.

Onko Jumalan tahto se, että meidän täytyy kulkea - koko kansa - äärimmäisen pohjan kautta, ennen kuin huomaamme, kuinka huonosti olemme eläneet. Tämä koettelu, jos se on Jumalasta, nostaa varmaan monen ennen jumalattoman Hänen huomaansa. Kaiken olen antanut Hänelle itsestäni. Sydämeni täyttyy hyvällä, äärettömällä hyvällä tunnolla nytkin, kaikesta huolimatta. Varsinkin kun tiedän, että Sinäkin olet vienyt minua lähemmäksi Jumalaa menemällä itse Hänen luokseen jo nyt täällä alhaalla ollessa. Kuinka suuren rakkauden sitein olemmekaan yhdistetyt toisiimme, sen olen saanut kokea. Ei mikään meitä pelota, eikä mikään erota. Kaikkivaltiaan siunausta rukoillen saamme elää iankaikkisesti.

Odottakaamme nyt tulevalta vuodelta parhaita, mitä voimme toivoa.

Pyytäkäämme Jumalalta, että Hän poikansa kautta varjelisi meidät tuhosta. Että me kaikkien muiden kristittyjen kanssa saisimme seuraavan joulujuhlan viettää paremmissa ja mahdollisissa olosuhteissa. Tätä rukoillen ja siunausta pyytäen.

Yrjösi

13.1.1940

”Rakas vaimoni,

Kuinka suuri onkaan iloni sydämessäni nyt, kun sain kirjeesi, jossa kerroit esikoisemme olevan tulossa. On nyt niin ihana tunne sydämessä. Kuinka suuren lahjan Jumala meille antaakaan. Hänelle kannan siitä kiitoksen.

Rukoilen nyt vain, että Jumala antaisi meille terveen ja voimakkaan lapsen. Yhtä rakas se on, on sitten poika tai tyttö. Kyllä nyt olisin mielellään luonasi. Ajattele sinä aina, että tahdon ottaa puolet sinun kuormastasi kannettavakseni. On silloin helpompi ehkä sinulle. Kuinka ihana tuleekaan ensi kesästä, jos vielä tulisi rauha. Onnemme olisi niin suuri, että sen voi vain rohkeimmissa unelmissaan toivoa.

15.1.1940

Motto: ”Jalon aitouden tuoksuvimmat kukat puhkeavat Pyhästä Hengestä.”

Kuinka ihana olisikaan nähdä vielä kerran oma lapseni. Onko se niin suuri onni, että minulla ei ole sen kestämiseen tarvittavia edellytyksiä? Jos sinä tahdot käydä kotonasi tai mahdollisesti ollakin siellä, niin enhän voi kieltää. Tiedänhän, kuinka ihana on tavata vanhempiaan nyt. Jos junat kulkevat vaikka öisin, niin on kai niissä matkustaminen sallittu. Voithan ottaa komennustodistuksen vaikkapa rouva Häkkiseltä, että menet hakemaan evakuoituja ja otat lottapuvun matkapuvuksesi.

Sinähän sanoit Kivistölle. Että lautakasojen peitemaan ajattelen otettavaksi ”Pitkäkylän” ja Välivainion” välisestä laskuojasta. Alkaen aina Jokisen maan rajasta asti. Täähän voisi ottaa sen Vihulan Jalon mukaan. Hänellä on muutama päivä tehtävää ja hän kai tuleekin halusta. Vihola voisi ajaa Ullalla, Seppälä Humulla ja Veikolle jäisi sitten Pulu. Sen Jymyn opettaminen on kai aloitettu. Siitä olen ollut huolissani. Sano terveisiä Seppälälle, että hän auttaa nyt parhaansa, ilman pyyteitä. Kyllä ne tuleva elämä ilman muuta palkitsee.

Nyt on niin valtava pakkanen, että kyllä siellä ryssän on tukala olla yli 25 asteen pakaskasen ei tarvitse meidän, jotka olemme täällä mennä ollenkaan. Mutta ehdottomasti on tästä vaiettava.”

30.1.1940

”Koeta ajatella valoisasti, onhan Sinulla se suuri optimistisuutesi. Siitä olenkin iloinnut. Sinä et antaudu koskaan epätoivoon. Antaudu rakas ilolla siihen, että saat minut takaisin. Ole nyt huoletta ja tarkastuta itsesi lääkärillä ja lakkaa käymästä vartiosta. Kotonasi sentään olisi paras, jos vaan pääset. Tee nyt parhaasi mukaan. Jumala sinua siunatkoon.”

3.2.1940

”Nyt kai minun täytyy oikein määräämällä määrätä, että et saa enää käydä siellä i.v:ssa. Kuinka käy lapsesi, jos valvot ja väsyttät itsesi. Kunpa tekisit päivällä jotakin, vaikka raskaampaakin työtä, ei se olisi niin vaarallista. Ratkaise nyt, rakas, parhaasi mukaan ja ole onnellinen.

Sinua rakastava miehesi.” 7.2.1940

”En voinut muuta kuin nauraa sitä avuttomuutta, mikä teillä siellä on. Enpä tosiaan ollut kuvitellut itseäni niin välttämättömän tärkeäksi siellä. Mutta asia on kyllä niin, että Seppälän aivot ovat kai väärässä ”päässä”. On hän tehnyt työtä ja rehennellyt sielä yli 7 vuotta.”

22.2.1940

”Vihdoinkin pitkän ajan jälkeen kirjoitan sinulle oikein kirjeen. Kyllä olinkin jo kuitti. Olin vähällä mennä sekaisin. Nyt vasta sain sen kirjeen, jossa puhuit siitä vekselistä. Sovin silloin, kun sen tein, että sen saa kerran uusia. Koeta tehdä se. Siitä menee vähän kuluja, mutta silloin voin sen ehkä maksaa. Uusittava puoleksi vuodeksi. Suo anteeksi, kun en muistanut siitä sinulle kertoa.

Faija pyysi kirjeessään, että menisit kotiin. Se onkin tarpeen sillä mamma ei voi tulla yksin toimeen. Ruotsiin - sinnekö sittenkin? Rukoilen palavasti, että Jumala soisi rauhan jo siksi, kun lapsemme syntyy. Ettei sinun tarvitsisi lähteä lahden tuolle puolen. Matkusta kiireen vilkkaa kotiisi tee työtä mamman kanssa hän sentään voi sinuaikin neuvoa ja opastaa.

Sinua rakastan ja Sinun tähtesi tulevaisuuden tähden olen valmis kaikkeen.” 23.3.1940
Motto:

”Taivas ja maa katoavat, mutta minun sanani eivät katoa.” Mark. 13:31 Rakas, Tervehdin tänäkin kauniina aamuna Sinua. Sain juuri kortin Sinulta. Kiitos, parhain kiitos siitä. Tämä on päivätty 13 t.k:ta. Tuona rauhan julistamispäivänä. Kuinka onkaan tuo päivä syöpynyt sieluuni. Olenhan jo kertonut Sinulle kuinka heräsin klo 11 syvästä unesta, en kuullut aamulla ollutta kiivasta tykistötulta. Kun kuulin rauhan tulleen olin niin liikutettu, että en voinut pidättää kyyneleitäni. Sinä et vielä tuona samana päivänä korttia kirjoittaessasi, tiennyt rauhansanomista. Kuinka voitte ottaa vastaan sen, ilolla vai murheella. Itse voin sen ottaa vastaan murheellisella ilolla. En yksin ilolla, sillä kuvitellessani itseni karjalaiseksi en voi olla iloinen. Sydän suree heidän puolestaan.

Kyllä on ihanaa taas tavata sitten, kun jälleen päästy varmuuteen ja luottavaiseen elämään. Niin - luottavaiseen?

Luottakaamme me suomalaiset toisiimme, vieraat ja läheiset, kunpa voisimme kaikki olla yksimielisiä, kyllä olisi ihanaa elää yhteiskunnallista elämää. Olen ajatellut jatkuvan toimintani mahdollisuuksia Vasulla. Ne eivät ole valoisat. Kehno on asuntomme. Ei siinä voi asua pienokaisen kanssa. Jospa saisimmekin uuden tai uusitun asunnon talveksi mikäpä silloin olisikaan siellä ollessa.

31.3.1940

”Tiedät, että tulen olemaan sinulle hyvä.”

JATKOSOTA

jälleen rintamalle...

2.6.1941

Täällä vaaralla

”Rakkaat siellä kotona jo näin pian kirjoitan taas. Meille jaettiin tänään nuo sotakuukauden palkan nostolaput.”

Juhannus... lähtö...

”Rakkahin, vaimoni ja Marja-Leenani,

Tervehdin teitä nyt Virroilta lähtiessäni. Tänään tunnin kuluttua alkaa lastaus ja sitten alkaa matkamme kohti tuntematonta tulevaisuutta.”

26.2.1941

”Käy, rakas, siellä lääkäriellä nyt aivan heti, että pääsen siitä epävarmuudesta. Saan alkaa odottaa lastamme rukouksin kanssasi. Kyllä omat lapseni tulevat olemaan minulle kaikki yhtä rakkaita. Siunatkoon Jumala Sinua rakas. Kuvittelen, kun näin aamulla nousen ylös näkeväni Marja-Leenan kirkkaan hymyn ja suloisen katseen. Puhu hänelle isästä, että hän ei unohda. Rakkahin terveisin Isä.”

8.7.1941

”Nyt Sinun rakas on kiinnitettävä mahdollisimman suurta huomiota itsesi hoitamiseen. Koeta ajatella, että lapsemme kehittyy ja kasvaa yhtä terveeksi ja kauniiksi kuin Marja-Leenakin. Ja jos hän on poika, niin nimi on sitten kuten päätimme jo Markku Hemminki. Sinua rakas hyväilen ja tyttöämme sylissäni pidän, jääkää rakkaat Jumalan suojelukseen, isä”

10.7.1941

”Sain tänään rangaistusta, kolme vuorokautta poistumiskieltoa telttä-alueelta. Tämä ehkä tuntuu sinusta oudolta. Niin itsestänikin. Joukkueeni epärehellisyyden tähden rangaistuksen sain. Jakaessani tupakkaa, jonka komppania oli osannut jättää yksi ilman sen vuoksi, että joku oli ottanut ylimääräisen annoksen. Syyllistä ei löytynyt ja itse se rangaistuksen.”

11.7.1941

”Kuinka lämpimästi sydämeni ailahti, kun sanoit, että Marja-Leena jo kävelee. Ikävä vain kasvaa suuremmaksi, kun ei pääse näkemään. Kuvittelen hänen haparoivia askeliaan, kuinka suurenmoista olisi ollut olla näkemässä niitä. Siitä olen syvästi onnellinen, että suurin piirtein katsoen olette terveitä. Koeta hoitaa nyt Marja Leenaa niin hyvin kuin voit. Leikkaa hänen tukkansa vasta viime hädässä.”

12.7.1941

”Rakas kulta,
Älä vaivaa itseäsi sillä että ajattelisin sinun pettävän minua. Ei sitä en voi ajatella, itse olen niin täynnä rakkautta sinuun, rakas, että sellaiset ajatukset ovat mahdottomia. Älä leikkaa tukkaa Marja-Leenalta kuin aivan pakottavista syistä. Kuvittelen hänen olemustaan kun hän mennä paapertaa tukka leyhyten.”

16.7.1941

”Rakkaat siellä kotona. Yhä kauemmaksi ja kauemmaksi käy tiemme kohti vainolaisista. 14 p:nä kello 2.35, siis melkein keskiyön aikaan saavuimme nykyiselle rajalle. Tämä historiallinen hetki jäi syvälle mieleeni. Auringon nousun kajastus loisti koilliselta taivaalta. Virkuimmat metsälinnut alkoivat huomenvirttään viritellä. Oli kuin olisimme astuneet pyhälle maalle. Ja eikö tämä esi-isien veren ja hien kyllästämä rajamaa olekin pyhää? Kallis se on, ja nyt ryssien saastaisten jalkojen tahrat on puhdistettava tästä osasta isänmaatamme. On tosiaankin suurenmoista elää tässä suurten tapausten katastrofimaaisessa myllerryksessä. Me täällä tahtomattamme teemme Suomen historian ihaninta lukua. Olemmehan vapauttamassa veljiämme. Kuinka kauan kirjoitamme tätä lukua peitsin ja pistimin? Se on vain yhden olennon tiedossa. Sitten alkaa uusi luku, jotka kirjoitetaan auralla ja kirveellä. Vaikka olemme taittaneet taivalta jalan kulkien jo kymmenisen peninkulmaa, on kuin jokin kannattava voima olisi tukemassa niin ruumiillisesti kuin henkisesti. Lujassa uskossa tulevaisuuden valoisasta vaikeutemisesta, on niin helppo ottaa vastaan suurimmatkin raskaudet. Jo sekin, että tiedän Sinun rakas, olevan täysin hyvissä voimissa tekee oloni täällä paljon kevyemmäksi. Eikö ole ihmeellistä, kuinka monivaiheinen onkaan ollut tämä lyhyt yhdyselämämme.

Nyt, kun palaan kotiin, niin kolmannen kerran alkaa elämämme alusta. Purista tyttöni sydäntäsi vasten minun puolestani, olen aina luonanne. Isä.

19.7.1941

”Rakas vaimoni ja tyttöni,
Nyt nautimme parhaillaan aamukahvia vanhan Suomen ja Venäjän rajalla. Ylitimme sen juuri äsken, kello 6.40. Nyt alkaa se vaihe etenemisessämme, joka on aivan suu-

renmoista ja uutta. Vihollinen on yhä vielä meidän saavuttamattomissa. Voimme kyllä joutua taisteluun milloin vain. Rakas, älä ole huolissasi minun suhteen. Olen niin levollinen ja rauhallinen tulevaisuuden suhteen. Ja jos kerran niin on sallittu, että tänne jään, niin sehän on Jumalan tahto, mutta kyllä saamme varmaan vielä viettää monta kaunista hetkeä niiden kauniiden hetkien lisäksi, joita jo nyt olemme viettäneet.

Posti on kulkenut vähän huonosti taas, kun olemme aina vain kulkeneet eteenpäin. Ajattele, olemme marssineet jo nyt yli 200 km heinäkuun aikana. On siinä saanut muuttaa tossua toisenkin kerran. Jalat pitävät ihmeen hyvin. Taukomme loppuu taas kerran näkemiin omat rakkaani. Isä”

24.7.1941

”Rakkaat siellä kotona,

Sydämellinen tervehdys teille sinne. Kiitos rakas kirjeestä, jossa olivat ne kuvat. Rakas, nyt minulla on Sinulle ikäviä uutisia, mutta älä silti ole levoton. Olen haavoittunut. Sain kohta ensimmäisessä hyökkäyksessäni osuman vasempaan käsivarteeseen, luoti meni kyynärpään alapuolella olevan paksun lihaksen lävitse. Ei ottanut onneksi luvuhun. Komppani hyökkäsi yksin erästä sivutietä ryssien sivustaan olin joukkueen kanssa kärjessä ja kärkipartion johtajana saimme kiivaan tulen niskaamme ja joukkueen johtaja haavoittui. Nyt olen siis vastuussa joukkueestani, mutta emme pysähtyneet, vaan hyökkäsimme railakkaasti edessä olevan mäen päälle. Täällä sain joukkueen järjestettyä ja annoimme lujasti tulta. Tällöin tuli luoti käteeni, täräys oli voimakas. Siltanen, joka on sanitäärinä oli antamassa minulle ensiapua. Nyt olen jo hyvässä hoidossa ja voin erinomaisesti. Älä nyt rakas kirjoita ennen kuin saat osoitteeni sotasairaalaan jostakin. Kuulemiin rakas, syleilen sinua ja tyttöämme, isä”

26.7.1941

”Rakas vaimoni ja oma pieni tyttömme, te rakkaat, olkaa sydämellisesti tervehdityt. Täällä minä koetan viettää aikaani mahdollisimman mukavasti. Sairaalan henkilökunta on iloista ja herttaista väkeä kaikki olisi erinomaisen hyvin, jos Sinä rakas olisit lähelläni nyt. Rukoilen sitä, että saisin olla kotona, kun synnyttämisesi aika tulee.”

1.8.1941

”Mitenkähän sen Niinistön kävi, löysiköhän se omaa joukko-osastoansa. Olen niin murheissani hänestä, että oikein on paha olla. Kuinka olen voinut olla hänestä niin hyvissä luuloissa. Jos hän nyt ”käryää”, se tietää vankeutta vähimmässä ja kuolemaa pahimmassa tapauksessa. Rintamakarkurit eivät saa armoa tuomiossa. Ja tuomion langettaa kenttäoikeus. Ja pannaan heti täytäntöön. Onhan sota yleensä leikkimistä kuoleman kanssa, mutta se on aivan ilmeistä ja mieletöntä leikkiä, että lähtee kovimman taistelun aikana karkuun. En voi käsittää hänen tekoansa. Kun nyt yrittäisi omalla

työllään ja teoillaan siellä jälleen osoittaa ja sovittaa tekoansa. Mutta sehän ei kuulu minulle, mitäs siitä.”

5.8.1941

”Kuinka suuren surun vallassa ovatkaan mamma ja pappa nyt, kun papan paras poika on hukassa.”

10.8.01941

”Rakas, nyt sain vasta täyden selvyuden vammani laadusta, kun oli otettu röntgen kuva. Käteni kuvattiin tänään päivällä. Värttinäluu on murtunut sittenkin. Laitettiin uusi kipsi kohta kuvaamisen jälkeen. Rakas, lääkäri lupasi minut päästää lomalle huomenna maanantaina. En yhtään tiedä, montako viikkoa saan, ja sitten takaisin tänne sairaalaan. Kyllä olen nyt iloinen ja onnellinen, kun pääsen luoksesi. Sinä rakas pidät varmaan siitä kun saat hoivata minua. Ei minusta sentään suurta vaivaa ole, eikä saa ollakaan, kun Marja-Leenakin tarvitsee hoitaa. Mutta minä hänen kanssaan leikin nyt Ei minusta mihinkään muuhun työhön olekaan.

Kiitos rakas kirjeistäsi. Sain tänään kolme, päivätyt 2-4 ja 5/8-41. Kerroit Marja-Leenan loukanneen nenänsä, ei kai siihen tule arpea? Se kuume voi olla, kuten sanoit ohi menevää laatua, mutta kyllä näin ilmojen muututtua koleaksi, saa olla varovainen lasten niin kuin itsensä suhteen.

Näkemiin siis rakkaat tiistaina tai keskiviikkona alkaa loma. Sydämellisesti tervehdityt, isä”

Matkalla perille...

1.10.1941

”Rakkaat siellä kotona, en ole vielä kukaan päässyt tavoitteeseen, joka on meille annettu. Pojat ovat kaukana, erään suon takana. Kuinka rakas nyt voit? Olet aina ajatuksissani. Niin tuntuu kuin olisit lähelläni. Kyllä on ihana taas tavata, kun loppuu tämä retki. Tosin ei ole tietoa koska se loppuu. Mutta eihän se toki varsin kauaa enää kestä. J.K. Lastamme kaipaam, syleile häntä puolestani. Hoida itseäsi hyvin, isä”

8.10.1941

”Rakas oma vaimoni ja pieni tyttömme.

Terveiset nyt täältä kuuluisasta Petroskoista. Saavuin aamulla komppaniaan. Pojat olivat eilen aamulla ensimmäiseksi kaupungissa. Majailemme nyt aivan kaupungin keskustassa. On tämä kaupunki sentään mahdoton röttelö Suomen kaupunkien rinnalla. Tulimme aamulla kaupunkiin johtavaa ”Toukokuun 1 p:n viertotietä”. Tämä oli kadun nimi. Keskellä katua on kiveys n. 5 m. Sen molemmin puolin on parin kolmen metrin

liejua täynnä oleva ”käytävä” vasta sen reunalla on loukkuinen jalkakäytävä. ”Sivukadut” ovat lokaa ja rämää täynnä, kiveämättömät talot aluksi olivat matalia puuhökeleitä. Vasta tässä keskustassa on vähän paremmin kaupungin näköistä. On korkeita kivimuureja ja kadut parempia.

Kävin aamupäivällä satamassa Äänisjärven rannalla. Laaja järvi aukeni eteen. Vain vaivoin silmä erotti takarannan. Tulipalot riehui oikealla ja vasemmalla sekä myös satama savusi vielä, laiturit olivat kokonaan palaneet.

Kävi tosiaan lähellä, että en joutunut valtausjoukkoihin mukaan vain pari päivää olisi tarvinnut ennättää. Taitaapa sitä vieläkin tarpeekseen saada, kuka tietää (!). Jää rakas hyvästi vähäksi aikaa. Syleile lastamme puolestani, isä”

8.10.1941

”Rakas vaimoni ja tyttömme.

Sydämellinen kiitos kirjeistänne. Sain tänään 26.9. ja 1.10. kirjoitetut. Kyllä on ihanaa, kun jaksatte niin hyvin. Marja-Leenakin niin kehittynyt. En ole pahoillani, vaikka leikkasitkin hänen tukkansa, onhan se parempi näin, kun hän on vielä niin pieni. En ole voinut kirjoittaa pariin päivään, kun on edetty ja on yöllä ollut pakko nukkua muuten ei jaksa. Nyt on aikaa tänä aamuna, saimme illalla erään kylän vallatuksi ja yövyimme sen laitaan, joten kirjoitan kaikille, joille vain muistan. Rakas, pyysin Aimon kirjoittaa Helenalle, että hän tulisi sinne alas Marja-Leenaa hoitamaan. Hän lupasi parhaansa mukaan toimia asian hyväksi. Kun Sinä pyydät ja minä täältä, niin luulisi hänen tulevan. Mitä ajattelet rakas, jos pyydän valtuuston puheenjohtajalta anomusta minun lomauttamiseksi. Kirjoitan tänään, sinun takiasi, rakas tulisin, ja tiedän olevani tarpeellinen siviilissäkin, en tosin ole pettynyt, jos en pääsekään, jos onni on myötä, kiittäkäämme Jumalaa kaikesta.

Näkemiin siis rakas ja suloinen tyttömme, Yrjö, isä”

ISÄNI KAATUI

13.10.1941 Kontupohjassa

Rouva Alli Mäkinen, Leppävaara

Lämmin tervehdykseni täältä Karjalan korpimailta!

Mielelläni täytän Teidän pyyntönne kertomalla miehenne viimevaiheista niin paljon kuin tiedän. Toisaalta tämä on minulle hyvin raskas velvollisuus, sillä olin Hänen kanssaan jo siviiliajoilta hyvin läheinen tuttava. Viime sodassakin olin Hänen kanssaan samoilla paikoilla ja nyt jälleen samassa yksikössä olimme siihen 13 p:ään saakka. Me olimme, sanan täydessä merkityksessä, aseveljiä, jotka ymmärsimme ja luotimme myös toinen toiseemme vaikeassakin tilanteessa.

Kai tiedättekin jo, että miehenne kaatui 13 p:nä siinä puolenpäivän jäljestä! Komppania oli silloin hyökkäyksessä, miehenne toimi joukkueen johtajana, toimien pelottomasti ja urhoollisesti kuten aina. Siinä taistelun kestäessä ryssän surmanluoti tapasi Hänet. Siihen jäi taistelutantereelle heti luodin saatuansa. Pari sanaa Hän oli sen jälkeen sanonut: ”En minä vielä kaatunut”, mutta oli heti sen perästä vaipunut rauhallisesti ikiuneen. - Hänessä menetimme me sotaveljet yhden kaikkein parhaimmista isänmaan puolustajista. - Mutta Te Rouva menetitte Hänessä vieläkin enempi, annoitte kaikkenne - oman puolison Isänmaan edestä!

Korkein on varmasti Teitä vaikeina ja raskaina murheenpäivinä edesauttava ja antava uutta voimaa pääsemään vaikeiden aikojen yli.

Jos Teillä vielä sattuisi olemaan jotakin tiedustelemista miesvainajanne suhteen voitte arkailematta kääntyä puoleeni, mielihyvin tahdon Teitä niissä asioissa auttaa.

Kunnioittavimmin osanottoterveisin
K. Ahola Ylikersantti K. Ahola

SANKARIHAUTAJAISET RUOVEDELLÄ

Ylikersantti Yrjö Hemminki Mäkinen ja kahdeksan muuta sankarivainajaa siunattiin haudanlepoon.

Pohjois-Satakunnan Sk.-piirin torvisoittokunnan soitettua surumarssin ja Porilaisten marssin ampui Sk:n kunniavartio kunnialaukaukset

Isän siunaus Itsenäisyyspäivää seuranneena sunnuntaina.

”RUOVESI” N:o 50
10.12.1941

Kuolinilmoitus ”Ruovesi” N:o 44
29.10.1941

PALUU

Kartanon lapset

Tien toiselle puolella olivat maat, jotka olivat kuuluneet isovanhemmilleni. Ne liittyivät aikaan ennen kanin kuolemaa, ennen isän kuolemaa.

Äitini perheessä oli kolmetoista lasta. Isoisällä oli minun syntyessä vuokralla Mäkky-län kartano. Se oli alkujaan ollut valtion omistaja komendantin virkatalo. Komendanttina oli tuolloin ollut amiraali Carl Olof Cronstedt ja Beata Sofia Cronstedt. Amiraali Cronstedt oli virkatalon viimeinen haltija. Sen jälkeen se annettiin vuokralle. Isoisäni vuokrasi tilan vuonna 1924.

Tilaan kuului päärakennus, joka sijaitsi Puustellinmäellä puron pohjoispuolella. Päärakennus oli vuodelta 1840. Huoneita oli 11. Puroa ei enää nykyisin ole, mutta lapsuudessani se oli padottu. Pato kokosi veden renkituvan viereen syväksi lammikoksi.

Isäni kuoleman jälkeen me palaamme äidin ja pikkuveljen kanssa kartanoon. Jouluksi.

Maleena

Sataa. Vesi ei näytä oikealta vedeltä. Se on liian suurta. Niin kuin roskia ja vettä, mutta roskat ovat valkoisia ja litteitä. Kevyitä. Yksi tavoittaa nenänpään ja sulaa siihen. Lappu, mikä pannaan kaulaan on kova, iso ja kova. Paperinarulla. Äiti itkee taas. Äiti ei saa tulla autoon. Se on pienten ihmisten auto. Kaikilla naru ja lappu.

Äiti vilkuttaa. Sitten ei olekaan kuin ajoa. Auto pysähtyy ja kaksi kättä nostaa alas, kaksi vahvempaa kättä ylös kovalle lattialle istumaan pienten lappukaulasten viereen, narulappupaketteja vierä vieressä sairaskuljetuskoneen lattialla.

Turvallisesti tiukkaan sullottuna lennon aikana. Se on niin turruttavaa. Nukuttaa. Vieressä on iso poika, jonka käsivarteen voi nojautua. Kukaan ei puhu.

Sisimmässä on itku. Ei kannata itkeä. Jos lakkaa tuntemasta mitään se auttaa.

Hurinan keskellä muistuu mieleen äidin tuoksu, äidin ääni: ”Marja-Leena!” - aina kun oli juoksemassa kartanon pihamaalla kohtia puroa tai kalliota. Jalat vain veivät, nopeasti. Tai kohti tohtoria. Sellaisella nimellä kutsuttiin ystävällistä miestä, joka asui kartanon naapurissa. Tohtoriksi. Tohtori, tohtori, tohtori. Aina yhtä ystävällinen, ei kovistanut pois. Miksi isot ihmiset eivät menneet tohtorin luo? Tai soittajan luo isovarpainen setä, joka soitti pianoa. Kuvassa näkyy vain varpaat. Hassu kuva ja hassusta miehestä. Kun minut palautettiin takaisin sanoin jarpaat, kun en tiennyt, että ne olivat varpaat ja kaikki nauroivat. Aina vaan nauroivat.

Viimeinen kesä se oli. Sain tietää sitten isona tyttönä. Viimeinen kesä kartanossa. Äiti ja pikkuveli. Minulla letit ja rusetit. Rimssumekko ja valkoinen esiliina. Veljellä vil-latakki ja sukat makkaralla. Äiti hymyili. Matkalla portille, me kolme ja äiti hymyili. Aikuiset tietää.

Hurina toi unen, turtumuksen.

Kaksi vahvaa kättä nostaa alas ja vie kohti isoa taloa, jossa puitten näköisiä ihmisiä. Yksi puu liikahuttaa, kumartuu alas ja tarttuu käteen. Vie pois muiden narulappukaulasten luota. Pelkkiä valkoisia takkeja, valkoisia sänkyjä, lasiseiniä. ”Äiti, äiti, äiti!” pieni nenä litistyy lasiseinään. Valkoinen täti tulee ja vie pois.

”Nej, men hon är så vackert”, sanoo ääni ylhäältä ja nostaa tytön syliin. ”Äiti, äiti, äiti!” Huuto ei auta. Kartanossakin joku oli sanonut, että kenen tyttöä se Alli kävelyttää, ei kai se Allin ole, kun on noin kaunis!” ”Hon är så vackert”

Perillä

Sattuu. Silmiin, korviin ja joka paikkaan. Täti, joka oli vastassa lentokentällä ottaa syliin. Silti koskee.

On kutsuttava lääkäri, sanovat, ja kysyttävä, saako Marja-Leena jatkaa matkaa Visbyyn jo huomenna? Ei saanut. Matkalla tullut sairaus vie kulkutautisairaalaan, jossa kaikki näyttää niin valkoiselta.ihmisetkin. Täti tuo appelsiineja, suomeksi niillä ei ole nimeä, sellaisia ei ollut kartanossa. Ne ovat maukkaita, itku on lakannut, olen vain hiljaa. Joskus sitten äiti tulee ja vie pois. Ei tullut äiti. Tulee vieras, joka lähtee viemään jonnekin, itken. Itken taas äitiä: äiti on ulkona, äiti on ulkona. Kun olin iso minulta kysyttiin, mitä se tarkoitti? Ruotsiksi.

Mietin, missä ovat muut lapset? Ne, jotka olivat istuneet koneen lattialla ja poika, jonka käsivarteen olin nojannut? Missä he olivat? Minut vietiin taloon, jossa oli lasiseinät, miksi minua ei otettu mukaan? Olen kovasti kipeä. Nenä litteänä lasiseinässä katse-len sairaalan elämää. Ympärillä vieraita ihmisiä, puhumassa kieltä, jossa ei ole tuttuja sanoja. Sitten tulee täti ja vie taas. Laivaan ja jonnekin. Tiedän, että se on laiva, sillä se kulkee vedessä.

Sitten perillä. Kaikki lapset mukana, ”seitsemänkymmentä”, sanoo joku suomeksi. Uusi täti ja uusi setä vastassa. Hymyilevät ja puhuvat, minä katson heitä.

Tarkkaan. Tietävätkö he, missä äiti on? Äiti ei tule. Menemme isoon taloon, ei lasiseinä-taloon. Eikä kartanoon. Ymmärrän, että nyt täytyy olla iloinen ja reipas, hymyilevä, että joku ottaa turvaan. En itke. Syön reippaasti lautasellisen velliä. Leikin talon

lasten kanssa. Reippaasti puen päälle uuden mekon. Ympärillä ihmiset puhuvat ja hymyilevät. Jos olen oikein reipas joku varmaan ottaa minut mukaan. Sitten tulee ystävällinen, kaunis nainen ja tarttuu käteeni. Lähdemme linja-autolla. Näen ikkunasta vain matalia puita, valkoisia taloja ja punaisia kattoja. Sitten muurin ja paljon torneja, sellaisia kuin sadussa, missä prinsessa Ruusunen nukkui tornissa ja prinsssi tuli ja herätti. Kaunis ystävällinen nainen puhui ja minä nyökkäsin, varmuuden vuoksi, sillä en halunnut enää uusia käsiä ja uusia kasvoja. Sitten olimme perillä. Iso vihreä talo näytti ystävälliseltä.

Itken. Niin kuin hyvästiksi, jollekin. Äiti ei ole täällä. Ei olla vielä perillä, mutta nyt täytyy olla iloinen ja reipas. Kaunis nainen, mies ja poika. Kaunis, iso poika. Sitten tulee ovesta nuori nainen, menen piiloon. En halua enää lähteä, jään tänne. En enää, en enää, en enää lähde tämän naisen kanssa. En ymmärrä. Miksi hän tulee? Leikin lattialla ystävällisen miehen kanssa pienillä lasipalloilla ja tuntuu omalta, oikealta. Pitää vain olla varuillaan ja tarkkana, että ehtii piiloon ennen kuin joku tulee ja vie. Ikävä äitiä ja pikkuväijettä. Ja syliä. Nostan käteni kohti kaunista naista ja pääsen syliin. Nuori nainen lähtee. Ilta tulee ja itku, kun pitää mennä nukkumaan. Äiti ei tule. Uni on vain odottanut minua ja niin saan ottaa kädestä kiinni ystävällistä miestä ja katsoa huonetta, keltaista valoa tuovaa lamppua ja kuunnella ääntä, joka puhuu jotain kieltä. Nukahdan.

Sitten on aamu ja tulee taas uusi ihminen. Miksi maailma on täynnä uusia ja uusia ihmisiä? He puhuvat ja puhuvat, ja minä nyökyttelen ja osoittelen sormellani. Uusi ihminen ottaa takin ja yrittää pukea sitä päälleni. Itken. Lähdetäänkö taas? En suostu. En pue takkia päälleni. Kun näen naisen lähteneen, otan iloisesti uuden takin päälleni ja juoksen näyttämään sitä papalle, uudelle isälle.

Tuttuus on poissa

”Äiti on ulkona, äiti on ulkona”, huudan. ”Ryssä tulee”, olin oppinut kartanossa. Ryssä oli lentokone, se tuli uudestaan ja uudestaan, mutta nyt ei äiti tule.

Ystävälliset kädet panevat astialle. Jos se vaikka sanoo, että on hätä. Ruotsiksi. Niin ne sanoo aikuiset väärällä kielellä. Se on potta!, jolle pannaan istumaan jos haluaa tehdä pienen tai ison hädän, nyt en tahdo. Ei ole hätä! Se on toisenlainen. Tuttuus on poissa. Ei ole enää kenelläkään mustia vaatteita, eikä mennä perunakellariin.

Yhdessä piiloon, ei äidin syliä puristamassa kovaa eikä veljen silakkaa. Kaikki on poissa.

Potalla istun ja ympärillä ihmiset, jotka hymyilevät ja nyökkivät. Ei tule! Ei tule nyt! Potta pannaan pois. Keittiö on pienempi kuin kartanossa. Ikkunasta näkyy kirsikkapuu, isona kuulin, että se on kirsikkapuu. Niin isoa puuta ei ollut kartanossa. Liiteri pihan perällä on tutun näköinen. Liiterit ovat aina liitereitä, kaikilla kielillä. Siellä on kanoja, kukko ja kukkia. Paljon kukkia. Keittiön pöytä on piilo. Ei iloinen piilo, niin

kuin silloin, kun leikitään piilosilla vaan piilo, kun kuuluu askeleita tai pannaan peitot ikkunaan. Silloin ryssä tulee. Uudestaan ja uudestaan. Keittiön vieressä sali, jossa on piano. Pianon takana uusi veli, joka soittaa. Viulua. Kirjastossa on iso kirjoituspöytä. Tuoksuu paperille ja vanhalle. Pottanäkymä oli turvallinen.

Iso ihmiset puhuvat ja puhuvat, minä nyökytän tai ravistan. Jotain tapahtuu aina. ”Äiti on ulkona”, itken taas. Nyökytän ja ravistan. Mitään ei tapahtu, äiti ei tule. Eikä ryssä. ”Äiti on ulkona”!, minä osaan sen sanoa.

Miksi pannaan peitot ikkunaan? - mielikuva nostattaa uudestaan mieliin ujelluksen, pommituksen, seinien rapinan, hiljaisuuden kaiken jälkeen. Ryömin piiloon. Pöydän alle. Yksin. Ovi aukeaa ja näkyy kengät. Odotan. Kengät lähtevät. Peitto otetaan pois ikkunasta. Ryömin piilosta ja toivo täyttää mielen. Ikkuna on taas ikkuna. Ikkunat ovat taas niin kuin ikkunoiden kuuluu. Vain pitsiverhot ja kukat!

En enää itke äitiä, en enää odota ryssiä. Nyökytän ja ravistan, kun puhutaan. Kunnes osaan puhua. Puhua asioita, joilla on eri nimi kuin kartanossa. Äiti ole enää äiti, vaan mamma. Pappa on pappa. Ja mofa. Mofa asuu yläkerrassa, siellä komerossa kultanappivaate, mofan työpuku. Mofa on sotilas, mutta ei ryssä. Mofa on iso kuin kalli, mutta ystävällinen ja tuo mieleen tohtorin. Tohtori oli pieni mofa. Laiha ja pieni.

Tulee kevät ja kesä. Jasmiinit kukkii. Kartanossa oli sama kukka, muistan sen tuoksun. Oli tullut aika, joka oli kuin sininen kedon kukka. Heleä, kepeä ja auringon valossa kylpevä. Tuoksuvia komeroita, syötäviä kirsikoita, leikkiviä lapsia, naapurin Yrjö, Yrjö oli sama vanhalla kielellä ja uudella kielellä. Veli oli Yrjö ja kaikki yrjöt olivat vaaleatukkaisia ja kauniita. Rakastin kanoja ja kukkoa pelkäsin. Oli käsiä, jotka ojentautuivat ottamaan syliin. Poski, joka oli karhea ja tuoksu tupakalta. Iso meri, joka on täynnä asioita, joita ei tiedä kukaan muu kuin minä ja pappa, jonka käsi on karhea muurarin laastista. Kuuluu papalle, jonka takissa on taskuja, nappeja, villatakki, sydvester, sadetakki, isot saappaat ja syli takin alla. Me olemme meren kavereita. Meille se kertoo salaisuuksia. Kun sininen hetki alkaa, laineet nukkuu. Pappa pitää kädestä ja istuu vieressä, niin on hyvä. Keltainen lamppu luo valoa, sininen hetki jatkuu. Sininen hetki muuttuu tuttuudeksi. Uudenlaiseksi.

Talo ja kirsikkapuu

Pappa on muurari. Muurari tekee taloja. Meidän talo on vihreä ja sen ympärillä on vihreä aita, jonka yläosa on punainen ja valkoinen. Raita. Laudat on leikattu niin kuin pitsiksi, mutta loivemmin. Aalloiksi tietenkin, k.un pappa rakastaa merta.

Kuistilla on pylväät. Nekin pitsiä, mutta nyt ei alloilla vaan pystyssä. Kirsikkapuu kasvaa sillä puolella, missä on pitsikuisti. Melkein ylettyy kuistin katolle, jos oikein

kovasti yrittää. Mutta ei ihan, voisi pudota. Talon on iso. Yläkerrassa on kolme makuuhuonetta ja halli. Yläkerran jännittävin paikka mofan huoneen jälkeen on siivouskomero. Se on vinokattoinen ja melkein huoneen kokoinen. Siinä on ikkuna, josta näkyy kirsikkapuu. Komeroihin hyllyillä ovat harjat järjestyksessä pienimmästä suurimpaan. Kaikkein eniten rakastan laitetta, joka oli ollut niissä kärryissä, joissa isosiskoani vedettiin ylioppilaaksi valmistumispäivänä. Kärryillä Brittaa vedettiin kaupungilla. Siinä oli sellaisia pienen pieniä ylioppilaslakkeja, pieniä ruotsinlippuja ja kukkia. ”Ja viii åka me Blitta i källan”, sanoin, ja sain olla mukana. Kuva näyttää miten minulla oli nenä kurtussa ja otsa rypyssä, kun piti olla oikein niissä kärryissä. Ei saanut meluta eikä olla haitaksi. Blitta oli kaunis. Komerossa tuoksuu hyvältä.

Käyn siellä katsomassa harjoja, ylioppilaslakkeja ja kirsikkapuuta. Eikä tarvitse olla piilossa. Minä vain olen komerossa, ihan yksin.

Talossa on kylpyhuone. Vanhalla kielellä käytiin pesulla, nyt kylvetään. Kylpyhuoneessa on kattoikkuna, siitä näkyy pilvet ja tähdet.

Talon alakerrassa on keittiö, iso sali, halli ja kirjasto. Salissa on iso piano. Niin isoa pianoa sanotaan flyygeliksi. Kummallista on se, että se on sama vanhalla kielellä ja uudella. Me soitamme ja laulamme paljon. Vieraat laulavat. Kyläläiset laulavat. Ja keikutetaan toisiamme käsikynkästä. Papalla on paksu ja karhea ääni, jolla hän pitää sellaisia puheita, joita sitten kaikki pysähtyy kuuntelemaan. Niin kuin silloin, kun tulen pyhäkoulusta kotiin ja olen saanut pieniä kuvia Raamatun kertomuksista. Ne liimataan pieneen vihkoon joka sunntai. Sellaisesta kuvasta pappa osasi kertoa niin, että kaikki jäävät kuuntelemaan. Jeesus oli tärkeä henkilö. Papalle, mammalle ja mofalle. Jeesus oli minutkin halunnut tähän perheeseen. Kun sisko ja veli ovat jo niin suuria, etteivät papan syliin enää mahdu. Eivätkä laineita kuuntele. Isona kuulin, että pappa oli suvun tärkein. Pienenä koko maailman tärkein. Mamma oli tärkeä, mutta mamma puuhastelee. Me papan kanssa vain olemme.

Talo on kaunis. Pihalla kasvaa talon katon yli ulottuva kirsikkapuu. Pihan takalaitaa reunustaa liiteri, jonka matalampaan osaan uskallan kiivetä, katolle. Liiterissä asuu ruskeita kanoja ja kukko. Kartanossa olin nähnyt lehmiä, sikoja ja kissoja, mutta en kukkoja. Minä yritän taputtaa kukkoa. Kukko kiukustuu, levittää siipensä ja päästää äänen, minä juoksen, kukko perässä. Se saa otteen pienistä pöksyistäni ja repäisee niistä palan. Menen sisään kantelemaan. Kukka saa sitten olla ihan rauhassa, kanoja rakastan.

Vihreän talon elämää

On kulunut viikkoja ja olen unohtanut lennot, sairaalan ja laivamatkat. Leikin isoveljen kanssa ulkona ja sisällä. Hän on niin kaunis. Sitten taas tulee kauhu. Setä lentokentältä tulee käymään. Menen piiloon, niin pitkälle nurkkaan kuin mahdun. En halua lähteä. Enää en halua lähteä. Nyt osaan sen sanoa uudella kielellä, en halua.

Löydän mamman käsilaukusta kuvan. Siinä on pikkuveli Yrjö ja nainen. Kysyn mammalta, onko tuo äiti? Suomen äiti ja mamma i Svelje. On se niin. ”Mamma kon se!”, se on uusi lause. Ei enää ”äiti on ulkona!” ”Mamma kom se!” Aina löytyy uutta. Kaasunaamari pelottaa. Tuo mieleen ryssät, jotka lentää. Mutta santakasa on ilo. ”I sanda”, sanon ja juoksen santakasaan. Kanoja rakastan. Vaikka en tiennyt, että Suomen äiti oli kananhoitaja. Kanat ovat viisaita, sen oli Suomen äiti sanonut monta kertaa, sillä toisella kielellä. En tiennyt, mitä se on uudella kielellä, mutta kanoja rakastan. Minulla on oma pieni ämpäri, jolla vien kanoille ruokaa ja saan ottaa munat pesästä. Rakastan maalle menoa, siellä on lehmiä ja sikoja. Siat tuovat mieleen kartanon. Kartanossa oli paljon sikoja. Niitä sai rapsuttaa. Tai näpäyttää sille töpselin näköiselle kärsälle. Ilta on jo tuttu ja nukkuminen sujuu, kun iltarukous rukoiltu, että Jumala suojelee Suomen äitiä ja Yrjöä. Ja lähetetty terveiset tant Gletalle ja Dorikselle.

On melkein kesä, ensimmäinen kesä uudessa kodissa. Olen neljä vuotta ja iso tyttö! En itke enää äitiä, enkä enää pelkää ryssää. Nyt on leikeissä matka Suomeen takaisin. Tuoli nurin, siitä tulee laiva. Toinen tuoli nurin, se on toinen laiva. Olen kuullut, että tulin kaukaa laivalla, lentokoneella ja linja-autolla. Matka Suomeen on pitkä. Nyt matkustan takaisin äidin ja Yrjön luo. Koriin pannaan nukke, se on pikkuveli-Yrjö ja minä olen Suomen äiti. Ruotsin mamma kysyy, enkö ole ollenkaan hänen tyttönensä enää? Ei olen äidin tyttö. Näytän sormillani kuinka paljon äidin tyttö. Sitten vähän mamman ja Mats-Olan tyttö. Sitten katson valokuvaa, missä on äiti, pikkuveli ja minä. Panen sen pieneen laukkuuni, etten unohda. Äitiä ja pikkuveljeä. Matkustan takaisin. Näen kaikki serkut.

Suomen äidillä on uusi mies. Pikkuveljellä on uusi isä. Nyt en enää tiedä, mitä ne ovat vanhalla kielellä, sillä puhun vain uutta kieltä. Äiti on äiti, sillä ei ole muuta sanaa. Mutta en muista enää mitä oli vanhassa paikassa, mikä oli kartano, kuka oli isoäiti tai isoisä. Yrjö on yrjö, sillä poika naapurissa on Yrjö. Pikkuveli Yrjön haluaisin tänne. Yrjö on sairas ja minä haluan hoitaa häntä. En halua syödä porkkanoita enkä herneitä. En halua syödä. Haluan leikkiä ulkona ”i sanda”, syöttää kanoja ja kiivetä liiterin katolle. Ja ajaa Blittan kanssa kärryissä kaupungilla ja pitää Ruotsin lippua kädessä, juhli Blittaa. Haluan pukea päälle mekon ja vaihtaa sen toiseen ja uudestaan ensimmäinen mekko ja kaikki kolme uutta mekkoa. Nyt on juhla. Blitta juhlii.

Nyt minusta on tullut iso tyttö, olen neljä vuotta. Tuleeko äiti nyt hakemaan, kun olen näin iso? Minulla on ruudullinen olkainhame ja valkoinen pusero. Toinen mekko on vihreäkukallinen. Minulla on uudet kengät ja toiset. En halua kenkiä. Pitää olla varpaat paljaana, hiekka tuntuu hyvältä. ”Kan inte jag få en spis?”, kysyn mammalta. Mamma ostaa sen syntymäpäivälahjaksi. Nyt voin laittaa nukelle ruokaa.

Sunnuntaina mennään meren rantaan. Juoksen suoraan mereen. Britta ottaa käsistä ja pyörittää vedessä ympäri, ympäri, ympäri. ”Gör så en gång till Utta!” Rakas on meri! Minä rakastan merta yhtä paljon kuin mammaa.

Sunnuntaina on juhlat ja minä saan onkia ja voittaa asioita. Paljon asioita.

Britta on kipeä. Se sairaus on paha, vaikka sen nimi on ruusu, tai vyöruusu. Britta on kipeä, ja mamma on huolissaan. Britta on ollut sairas jo kuusi viikkoa, se on melkein koko kesä. Tai ainakaan ei ollut ihan kesä vielä, kun Britta sairastui ja nyt on jo syksy. Sitten sairastuu mormor, jolla kukka tuli kasvoihin. Eikä se ollut kaunis kukka. Senkin nimi on vyöruusu. Nyt mamma pelkää, että minä saan sen kukan jonnekin, vaikka jalkaan. Mutta se oli vaan paleltuminen, tai jotain sellaista. Se tuli siitä, kun minä leikin yhden tytön kanssa ja me päätettiin leikkiä kampaajaa. Sitten se tyttö pesi minun tukan ja kaikki kastu. Mekko, housut ja kengät. Sitten tuli se paleltuminen. Ei tullut ruusua. Minä suukottelin mammaa ja halasin. Annoin monta suukkoa. Sanoin mammalle: ”Lilla stumppan!” niin ei mammalla enää ollut paha mieli. Mutta en halua mennä takaisin! Suomen äidin luo. Haluan, että Suomen äiti, pikkuveli ja uusi isä tulee tänne.

Lentokentän setä tuli käymään, enkä enää pelännyt! Setä sanoi mammalfe: ”Tänk vilken skillnad mot när jag tog emot henne!” En enää pelkää, vaan sanon: Min farbror Henning!”

Lapsuuden leikit

Tulee kesä. Ikkunoihin ei enää panna peittoja. Kaikki kengät, jotka pöydän alta näkyvät, ovat tuttuja kenkiä. Kukaan ei tule enää hakemaan ja viemään pois. On hyvä, että pöydän alta näkyy eteiseen. Henning-setä yllättää ja pitää mennä vain nurkkaan piiloon.

Mamma ajaa pyörällä kauppaan ja minä istun tarakalla takana. Kauppa on kaupungissa, siellä, missä muurit ovat ympärillä ja Prinsessa Ruususen tornit. Nyt se tuntuu turvalliselta. Kaupassa on ruokaa, perunoita, jauhoja, munia, makkaroita ja purukumia. Minä laulan jo tarakalla: ”jag sali få ett tuggummi!” ja kaupassa mamma ostaa pienen sinikeltaisen paketin, jonka sisällä on kaksi purukumityynyä. Karamelleja en saa. Kaupassa tuoksuu hyvältä. Makealta ja kauniilta.

Minä tiedän tuoksut. Meri haisee kaikkein rakkaimmalta. Se on vähän niin kuin mädät heinät, levät tai sitten se tuoksuu sellaiselle, millä ei ole nimeä. Se vain haisee merelle. Tuuli tuoksuu myös. Välillä mereltä, välillä vain itseltään. Lämmin tuuli, joka tulee kasvoihin ja lähtee taas, sitä rakastan. Meri iskeytyy laineina rantaan, kohisten ja kovaa, isolta mereltä kaukaa.

Metsä on toisenlainen. Pieniä, ihan pieniä männynkäkkäroitä, jotka eivät uskaltaneet kasvaa isoiksi, koska meri on niin vahva. Tuuli melkein nujertaa ne maahan, mutta vähän käppyröitä nousee kuitenkin. Metsässä on lampaita, harmaita ja mustia. On sellaisiakin lampaita, jotka asuvat ulkosaarissa ja ovat siellä aina, niitten villa on paksua ja lämmintä. Talvella niiden villa kasvaa paksuksi turkiksi ja alle kasvaa rasvaa. Niin lampaista saa villa ja sitten syödään lammasta, joka maistuu villalle. Sitä lihaa on sitten syötävä, kun mamma sitä laittaa. Lampaitten kanssa metsässä asuu russia. Ne ovat sellaisia pieniä, leveitä hevosia. Melkein joka suuntaan saman kokoisia. Kaikki pitää olla matalaa ja vanteraa, kun niin usein tuuli ja myrskysi. Hevoset asuvat metsässä aina.

Vanteraksi minäkin kasvan. Kun pitää syödä lammasta ja kylpeä kylmällä vedellä. Se on mamma ja papan talossa tapana. Ensin pestään saippualla ja kuumalla vedellä ja sitten pitää ottaa kylmä suihku. Se on sellainen juttu, ettei tiennyt tekikö se hyvää vai oliko se kamalaa. Mutta sitten sitä karaistuu vanteraksi ja vahvaksi.

Kasvojen ihosta tulee heleä, sanoo mamma. Pitää karaistua, sillä muuten ei voi uida meressä, sillä merivesi on aina kylmää. Kesälläkin. Vaikka melkein kaikki saaren asukkaat, minä en ole oikea asukas, heti kesän alussa kulkee pienissä housuissa ja paidoissaan ja pikkuiset vauvatkin istuvat rattaissa röyhelöpaidassa ja pikkupöksyissä. Mamma sanoo, että minä olen oikea vesipeto, niin kuin olisin syntynyt meressä. Totta kai minä olen syntynyt meressä, jota rakastan. Britta pyörittää minua käsistä vedessä uudesta ja uudesta. Ihan pienenä minä jo huusin: ”Utta mela, mela! En gång mela!” Mamma ja pappa ovat ylpeitä. Minä olen pieni vanteraa vesipeto.

Kahden äidin suru

Suomen äiti kirjoittaa, että hän haluaa minut takaisin! En halua lähteä! En halua enää lähteä. Ruotsin mamma kirjoittaa, että vielä on sota ja tämeressä on miinoja. Ruotsin mamma tietää, että oman kaupungin ja saaren ympärillä on syysmyrsky nostanut pintaan jotain, mitä sanotaan miinaksi. Ne meren miinat irtoaa jostain ja nousee pintaan, eikä mamma halua minua sinne niiden joukkoon. Minä olen kuullut, että tulee joskus rauha, en tiedä mikä se on, mutta sitten voi lentää lentokoneella sinne eikä se lentokone ole ryssä. Joulua tulee. Täällä ovat joulutontut jo olleet kurkkimassa ikkunan takana ja mistä ne tietää, missä se toinen koti on. Voiko olla kaksi kotia? Mamma on luvannut takin, jossa on kaninkarvasta muhvi, jonne kädet pannaan sisään ja se roikkuu kaulasta. Minulla on jo valkoinen kaniturkki, jossa on vihreetä. Sitten mennään

kaupungille ostamaan pieksut, sellaiset missä on karvaa. Mamma lupasi joulupaketin Yrjölle. Mamma sanoo surullisena, että jos äiti haluaa minut takaisin, minut pitää lähettää, eikä ole mitään kuljetuksia ja sitten minun pitää matkustaa yksin, vaikka on talvi ja miinoja meressä. Tai lentokone voi olla sekin vaarassa. Silti äiti haluaa sinne takaisin, vaikka on talvi ja miinoja niin lähetin äidille suukkoja. Mamma kysyy, montako, niin sanon, että 52. Jos sitten saisin jäädä tänne kotiin. Maman ja papan luo.

Minä tulen surulliseksi, kun mamma lukee äidin kirjettä. On ihan talvi ja ihan sota vielä siellä Suomessa, eikä Suomen äidillä ole kenkiä. Eikä Suomen äiti voi mennä ulos. Talvella. Kesällä voi mennä paljain jaloin. Mamma kertoo asian ompeluseuralle. Siellä on täti, joka sanoo, että hänellä on pieksut, mutta isot, ainakin numero 39. Mutta sinne voi panna paljon sukkaa, jos Suomen äidillä on sellaisia. Sitten mamma lähettää ne pieksut ja minun pienet mekot. Pappa sanoo, että äiti tulee niin iloiseksi, kun näkee mekkoni, että halaa niitä ihan varmasti. Niin iloiseksi tulee. Eilen sain kuunnella radiosta suomalaista lastenohjelmaa. En ymmärtänyt vanhasta kielestä mitään ja tulin surulliseksi. Sanon mammalle: ”Tänk om inte äiti känner mig, när jag kommer hem!” Mutta mamma sanoo, että vaikka olisin heillä kymmenen vuotta, niin äiti tuntee minut taas. Kartanossa meitä oli paljon ja pieniä serkkuja monta. Niitä minulla on ikävä. Mamma sanoo, että minä olen heille kuin oma lapsi ja on vaikeaa ajatella, että minut pitää lähettää pois. Mutta mamma sanoo, että sen takia hän ymmärtää, miten vaikeaa äidin oli lähettää minut pois. Minä käyn pyhäkoulu ja saan sellaisia merkkejä, joita liimataan vihkoon. Kerron mammalle asioita. Sellaisista tauluista, joissa on kuvia. Nyt minulle on syntynyt Suomeen uusi pikkuveli, jonka nimi on Markku. Minä ajattelen niitä Suomen äidin paljaita jalkoja, kun ei ole kenkiä.

Suomen äidin kirje tekee mamman surulliseksi. Minä en tiedä mitä siinä sanotaan. Mamma sanoo, että tuli kyöneleet silmiin. Minäkin olen surullinen. En halua, että kirjeitä luetaan. En halua matkustaa takaisin. Minä en halua. Mamma suree jo nyt, onko siellä ruokaa? Onko perunaa ja maitoa minulle? Ja kalaa? Silakoista minä tykkään. Mamma sanoo kirjeessä, että hän lähettää jauhoja ja sokeria, että saa paistaa lapsille lettuja. Muniakin mamma lähettää, vaikka ei tiedä, ovatko ne sitten ehjiä, kun äiti ne saa. Markulle mamma lähettää vauvanvaatteen kesäksi. Yrjö ei tullut sairaaksi, vaikka melkein hukkuu siihen renkituvan vieressä olevaan patoon. Mamma sanoo, että suojeluskentä oli mukana. Mats-Ola on leikattu, sellainen umpisuoli on otettu pois. Me olimme maalla helluntaina. Siellä oli pikkuisia porsaita, vasikoita, kananpoikia, kanin poikasia ja kissanpoika. Sain leikkiä niiden kanssa.

Kesä tulee ja on jo vihreätä, ainoa suru on se, että minun pitää mennä takaisin, jos äiti haluaa.

Vihreä kesä on ohi ja syksy. Mamma sanoo, että on luvannut, että saan olla vielä talven täällä. Talvi on siellä Suomessa kylmä eikä ole sokeria, sanoo mamma. Meillä on, olemme poispilattuja, sanoo mamma. Minä en ole, minä olen reipas. En ole pilattu

millään, niin minä ajattelen. Kun on vielä talvi yhdessä, mamma suree ensi kesää, että äiti tulee hakemaan minut. Mutta jos ei ole kenkiä. ei voi tulla. Mamma toivoo, että kaikki, äiti, uusi isä ja veljet tulisivat, mutta ei ole rahaa. Meillä on kurkkuja, marjoja, ja mammalla paljon työtä puutarhassa. Britta on jo poissa.

Kaukana sel laisella saarella, jonka nimi on Öland. Mormor on jossain maalla auttamassa emäntää, joka katkaisi jalan. Britta toi minulle ison nukun ja nukuhuonekaluja. Mamma ottaa kuvan, missä on mööpelit, Mats-Ola ja kissanpentu. Se lähetetään Suomen äidille. Mamma sanoo, että minusta tulee päivä päivältä suloisempi. Mamma kysyy, onko äiti muistanut anoa minulle, että saan jäädä, että en tule siinä kontinentissa, mitä se sitten onkin. Mutta koululaiset pitää viedä ensin jossain kontissa, niillä on kiireempi, sanoo mamma. Mamma pelkää, että Olavi ei pidä siitä, että jään. Mamma menee laittamaan ruokaa vuokralaiselle.

Joulu tulee ja tontut. Minä saan olla mamman ja papan kanssa. Minua ei lähetetty takaisin. Mamma saa äidiltä lahjaksi korun ja pappa kirjan. Mats-Ola saa tikarin ja Britta korurasian. Mamma lähettää Suomeen ison paketin, jossa on Olaville pieksut, kahdet kengät, hiihtohousut, pellavapaita ja tuulikangasjakku. Nyt äiti pääsee ulos. Minä saan joululahjaksi 13 pakettia. Mamma kirjoittaa äidille, että sain nukun, rannekelton, vispilän, leivinvullia, perunanuijan, piirustuslehtiön, liituja, aamutossut, sukkiä, lapaset, suklaata, kynttilän, koruja, nukelle nappeja ja helistimen. Jouluna minulta putosi hammas.

Nyt on kevät ja taas minulta kysytään, haluanko takaisin? En minä halua. Mamma epäilee, miten on äidin rahat. Onko varaa hakea minut? Voiko äiti maksaa matkan Tukholmaan? Onko minun matka maksettu? Mamma pyytää ompeluseuraa maksamaan minun matkan. Mamma kysyy, onko Suomessa perunoita ja leipää?

Vastaako äiti, kun mamma aina kysyy samaa? Mamma ompelee takin ennenkuin matkustan takaisin. Mamma ei halua antaa minun matkustaa yksin Suomeen, ei. Mamma suree jo nyt, että pitää lähettää takaisin. Konsuli ei saa nut Suomen äidille lupaa matkustaa Visbyyn. Ehkä sitten myöhemmin, vaikka syksyllä. Minä olen alkanut puhua matkasta. Vaikka ei se ole ihan totta, en minä halua lähteä.

Kesä on ohi ja minä saan sikotaudin. Yksi päivä ja pulleat posket, sitten se meni. Mamma on surrut koko kesän, että minut pitää palauttaa. Äiti ei pääse Visbyyn. Mamma ei halua lähettää minua kontinentissa, vaan haluaa minun mukaan Suomeen. Nyt se sitten tapahtuu. Syyskuun lopulla mamma lähtee minun kanssa Suomeen. Tuttu perhe täältä lähtee 28 päivä ja mamma haluaa samaan laivaan. Mamma kysyy taas kirjeessä, että onko heillä ruokaa? Voivatko he ottaa minut vastaan? Jos siellä on vaikeaa, mamma peruuttaa passin. Mamma haluaa pitää minut vielä talven yli, jos äiti sen sallii. Mammalle on vaikea luopua minusta, sanoo hän kirjeessä.

Syyskuu -46 ja mamma kirjoittaa surullisena äidille Suomeen. Passit on saatu ja li-

put tilattu, mutta mamma ihmettelee äidin epämääräistä vastausta ja sanoo, että minä saan olla talven yli täällä, jos äiti haluaa. Mamma selittää, että hän haluaa tuoda minut ja nähdä perheen, olla siellä minun kanssa, että ehdin tutustua. Taas kerran mamma pyytää, että saisin olla vielä talven yli. Mamma sanoo, että jos siellä ei ole ruokaa, on parempi, että jään tänne vielä talveksi. Äiti voisi soittaa, sanoo mamma. Mamma ei tiedä, mitä pitää tehdä. Mamma sanoo, että vaikka minut palautetaan, niin he auttavat minua, niin kauan kun pappi on terve ja tekee työtä. Mamma pyytää, että äiti vastaa. Mitä pitää tehdä?

Takaisin

Myrsky on valtava. Mamma ei saanut muuta paikkaa, pitää nukkua sohvalla. Syksyllä, kun mamma lähtee viemään minua takaisin Suomeen. Mamma on surullinen, itkee. Minä makaan sohvalla ja kuuntelen. ”Milloinkaan ei ole tarvinnut heittää näin paljon särkynyttä lasitavaraa yli laidan myrskyn aikana”, sanoo joku. Lasit kilisevät. Äiti oli vastannut, että haluaa minut takaisin. Miksi? Miksi haluaa takaisin, kun kerran lähetti pois. Ympärillä ihmiset antavat ylen, minä kuuntelen. En itke. Minulla on ikävä pappaa, joka oli jäänyt kotiin, ikävä pappaa syliin. Mamma halusi minun mukaan Suomeen, että näkee, mikä perhe siellä on. Haluaa, että minä en tunne itseäni vieraaksi uudessa paikassa, sitten vasta lähtee. Myrsky yö päättyy ja tullaan jonnekin, jossa on vastassa mies ja nainen. Mies katsoo, ei sano mitään.

Mamma ja äiti vaihtavat katseen, ja minä menen mamman syliin. Mies katsoo minua niin kuin ajattelisi: ”ai tuollainen se on!” Ajamme uuteen kotiin. Sisällä on kaksi huonetta ja keittiö. Näen oman kuvani muurin reunustalla. Sama kuva, mikä mammalli oli kotona. Ympärillä kaikki uudet veljet. Minä palelen. Minä en halua jäädä tänne. En halua. Sitten mamma sanoo, että hänen pitää mennä samalla laivalla takaisin, kun tututkin lähtee. Minä en halua hyvästellä, menen piiloon. Jos olen piilossa tarpeeksi kauan, mamma ei voi lähteä, kun laiva lähtee, vaan jää tänne. En tiedä, miten kauan olen piilossa, mutta mamma on poissa. Ei auttanut. Aikuisena mamma kertoo minulle, että hän pahoitti mielensä, kun en tullut hyvästelemään. Aikuiset ei ymmärrä. Eivät ymmärrä, miltä tuntuu, kun koti on jäänyt jonnekin ja taas pitää yökytellä ja ravistella, kun jotain puhutaan, kun ei osaa sanoa mitään tällä kielellä, eikä tiedä mitä kysytään. Aikuiset eivät ymmärrä, miltä tuntuu, kun koko ajan paleltaa. Onneksi on pimeä komero, jonne voi mennä piiloon. Sillä uudessa paikassa ei voi itkeä. Itku oli jäänyt pappaa syliin sinne Ruotsiin.

Uudessa kodissa on kaksi huonetta ja keittiö. Molemmat huoneet ovat täynnä sänkyjä. Huoneessa on sellainen kamiina, jossa on tulenpunainen tausta ja edessä lankoja. Se pannaan yöksi päälle, että tulee lämmin. Sen kaminan edessä minä näin kummituksen. Se istui kyyryllään kaminan edessä. Minä ryömin piiloon peiton alle ja olin ihan hiljaa, että se ei huomaa minua. En sanonut mitään kenellekään, sillä sitä ei ku-

kaan olisi uskonut. Minä pelkäsin. Pelkäsin, että jonain yönä kummitus palaa taas. Se tuli vain sellaisena yönä, kun äiti oli ajettu pois. Ei koskaan silloin, kun äiti nukkui omassa sängyssään.

Joudun kouluun heti, enkä osaa sanoa mitään. Minä istun tunnilla ja kuuntelen. Olen ”kuunteluoppilas”. Niin sanottiin. Minä kuuntelen. Tarkkaan ja kaiken. Sitten eräänä päivänä minä vastaan kysymykseen ja opettaja huomaa, että olenkin puhuva oppilas. Siihen päättyy kuunteluoppilaana olo. Karttakeppi on tärkeä tunnilla. Sillä opettaja kumauttaa pöytään, sormille tai päähän, jos ei osannut. Tai sitten ihan muuten vain. Naisopettajalla on kapeat kiukkuiset kasvot, tukka vedetty niin tiukkaan nutturalle niskaan, että ei voinut hymyillä vaikka olisi tahtonut. Eikä opettaja hymyile. Opettajalla oni musta leninki ja valkoinen pitsikaulus. Koulurakennus oni ihan lähellä, ei tarvinnut kuin polkua pitkin kulkea. Polku kulkee ohi VPK:n talon, missä on leipomo. Siellä myydään leivosta, mikä on tehty perunasta ja leivänmuruista, se on Pariisinleipä. Joskus äiti ostaa sellaisen meille. Polun vieressä tuoksuvat voimakkaasti, melkein kitkerästi pensaat, joiden sisään mentiin piiloon, jos joku tuli yllättäen. Sitten illalla kaijetaan punkkeja margariinin kanssa ihosta. Lapsilta on punkkeja aina joka paikassa ja savipuolta jaloissa, kun aina kesällä ollaan paljain jaloin. Talvella meillä on monet tai kumisaappaat.

Kummatkin lonksuu jaloissa, kun aina saadaan lahjaksi vanhoja vaatteita ja kenkiä. Ensimmäisenä kouluvuonna, kun minusta tulee puhuva oppilas, saan heti opetella kaikki ne asiat, jotka muille olijo opetettu alusta asti. Viikkoja sain tavutella sanoja ja joka kerta, kun tuli E-kirjain sain viivottimesta päähäni. En muistanut kirjaimelle nimeä ja jäin valmiiksi odottamaan kipakkaa lyöntiä. Sitten saattoi taas siirtyä seuraavaan kirjaimen. Mutta minä opin nopeasti. Sitten kirjoitan mammalle kotiin Ruotsiin ja mamma ymmärtää ja vastaa.

”Haga den 6 maj -1948

Våra kära vännar!

Tusen tack för brevet som kom för länge sedan. Det är otacksamt att dröija så länge med svar. Men brådskan tar överhand ibland. Jag har så mycket att styra med nu när jag är ensam med allt. Stort hus och stor trädgård det fodrar arbetskraft. Ny börjar Aron få litet arbete. Han har annars gått hela vintern utan någon förtjänst. Jag har varit borta ibland och skurat och tvättat. Man måste hjälpa åt om det skall gå. Före midsommaren hade jag varit i behov av hyra händer så mycket arbete har ag. Britta har nämligen hittat på att hon skatt gifta sig midsommaraftonen om vi nu fa det så. Strax efter midsommaren kommer troligen Mats-Ola att resa till Stockholm på konfirmandkurs. Då måste han utrustas. Nog finns det arbete alltid. Men får man bara ha hälsan så går allt bra.

Det var något om oss själva. Hur mår ni där i Finland. Jag undrar om ni har fått paketet som jag har skickat. Jag hoppas det. så undrar hur det gått med Marja Leenas resa. Får hon något pass och hur blir det. Hade flyget gått direkt hit så var det ju bra, men jag undrar om det inte går via Vet ni något om det? När får hon sluta skolan? Hon är välkommen när hon kommer. Idag har vi haft en härlig sornmardag 22 grader i skuggan. Vi har druckit nrorgonkaffe i trädgården i dag, en härlig stund. I nrorgon skall jag gå bort och tvätta hos Helga Nilsson. Marja-Leena kanske kommer ihåg henne. Jag har blivit lovad ett par babyskjortor som vi också skall tvätta så skall jag skända dem tili er väntande baby.

Jag blev ju inte precis glad när du skrev att en till var på väg men vad kan rnan göra. Visst är det roligt med barn men dem skall ju ha mat och kläder också. Det hjälper väl inte om jag sänder en nyp i örat åt Olavi han är väl lika kär i dig ändå. Och det sorn är gjort det är gjort. Bara du står ut med allt arbete sorn följer rned sådan stor familj. Får vi bara ha hälsan båda två så går det väl. Och så bara Olavi har jämn arbetsförtjänst. så får jag sluta med tusen kärä hälsningar och önskar er en glad och trevlig sornrnar. Hälsningar från oss alla.

Er tillgivne Märt.
Hälsan lilla Marjastumpan!

Tack skall du ha för alla ritningar du sände i brevet. Du är så duktig att rita. Nu får du snart sluta skolan. Det blir väl skönt. så undrar vi om du nu kommer hit tili oss i sommar. Du får väl skriva och tala om hur du fr det med pass. Välkommen lilla Marja-Leena.

Tusen kärä hälsningar och pussar från din mamma.”

Häät

Nyt minä tiesin, että se nuori nainen, joka tuli käymään ja jota minä olin pelännyt, että vie, oli isosiskoni, iso ihminen, joka oli menossa naimisiin. Niin minulle kerrottiin.

Minä lennän mamman ja papan luo aamukoneella. Olen ollut talven Suomen äidin luona, uudessa perheessä. Olen tullut aamukoneella. Seison jalat vedessä ja minut hangataan puhtaaksi matkan pölyistä. Päälleni puetaan mekko, jossa on röyhelö helmassa ja ylhäällä. Puku on vaaleanpunainen. Saan myös pienen punaisen käsilaukun ja punaiset kengät. Punaiset kengät minua kyllä vähän puistatti, sillä olin lukenut sadun, jossa punakenkäinen tyttö tansittuaan onnellisena punaisissa kengissään hukkuu suonsilmäkkeeseen. Mutta ei mamman ja papan pihassa voinut niin käydä, ajattelin, mutta jotain muuta kamalaa voisi tapahtua, jos en pitäisi varaani. Saan vielä pienen pehmeän kangasnuken.

Ison kirsikkapuun alle on pystytetty iso valkoinen telttä. Se on niin iso, että koko piha melkein mahtuu sen sisään. Sinne sitten mamma ja ompeluseuratädit laittavat kakut ja kahvit ja gotlandspannkakaa. Tai joku sellainen se on. Pieniä ruotsinlippuja on joka paikassa.

Sitten mennään Tuomiokirkkoon. Se on kaunis. Siellä on niin paljon kuvia seinissä ja katossa, ettei kaikkia ehtinyt edes katsoa, kun sisko jo on valmis vaimo. Siskolla on pitkälaahuksinen puku, se on niin kaunis kuin oikealla prinsessalla, Götellä on sellainen takki, jossa takana on kaksi liehuvaa helmaa. Kirkonpenkissä veli ja leikkiserkku tekevät kiusaa, vetävät tukasta ja sitten hihittävät. Salaa mamman selän takana. Minä rakastan siskon sulhasta, vaikka hänen tehdessä kiussa minulle, kun lupasin mennä hänen kanssaan naimisiin, kun kasvan isoksi - suutuin hänelle ja sanoin: ”Hyvästi me di da!”

Teltassa on iloa ja laulua. Häissä olivat ompeluseuratädit, jotka löivät käsiään yhteen ja sanoivat: ”Oj så stor du ha blivit! Oj så vackert hon är!” ja kysyivät, miten jaksaa Suomen äiti, uusi isä ja kaikki uudet veljet. Minä osaan sanoa oikeita sanoja ruotsiksi, en ollut sitä unohtanut, kun olin mammalle kirjoittanut. Mutta en kertonut sitä, että taas oli äidille tullut uusi vauva, tyttö. Pappa haluaa minut katsomaan merta. Meri on meidän kaveri. Aina. Se kertoo meille juttuja. Joka ilta minä ja pappa menemme merenrantaan. Pappa sanoo aina, että laiva on ”hon”, ei koskaan muuta. Ei se muuta voi olla, sanoo pappa. Me sitten odotamme, että tulee sininen hetki. Aurinko painuu alas mereen ja veneisiin syttyy valot. Mutta oli pappa kertonut niistä kaikista onnettomuuksista, joita oli tapahtunut. Tuomiokirkon seinässäkin oli paljon nimiä hukku-neista saarelaisista. Se tekee surulliseksi. On pakko kalastaa, vaikka meri myrskyää. Eikä auttanut, että joka kerta, kun pitää merelle lähteä mennään kalastajakappeliin rukoilemaan. Kappeli on pieni, melkein tavallinen tupa. Siellä on lautapenkkejä, katossa riippuu laivoja, pieniä, mutta ihan oikean näköisiä. Kynttilät palaa ja rukoillaan, että Jumala varjelisi miehet, jotka lähtevät. Joskus lähtee isä ja monta poikaa yhtä aikaa. Sitten kaikki kuoli ja äiti jäi yksin itkemään. Veneestä jäi vain pieni parru tai keulakoriste, joka sitten tuotiin kappeliin muistoksi. Meri on julma, sanovat ihmiset!

Varjoleikki

Piilossa. Kuinka olisin voinut aavistaa, että piilosaolo tulisi olemaan varjoleikin suurin rooli. Kun tulen piilosta, mamma on jo lähtenyt, laiva Ruotsiin on lähtenyt, minä olen jäänyt. Minusta tulee vanha. Lapsi kuoli siihen yksinäisyyteen, mikä nyt oli edessä

Illalla en nähnyt, että talo on kallion kupeessa, melkein roikkuen rinteessä. Päivänvalo näyttää, että tien toisella puolella on kartano, isoisan ja isoäidin koti. Renkitupa, lammikko ja putous, kaikki ovat tallella. Valtavat puut reunustavat puroa, mikä vie verelle. Jotain on olemassa sittenkin, vaikka sota, lähettäminen pois ja palauttaminen on välissä. Tohtori on poissa.

Sisällä on kaksi huonetta, joiden välissä on kaariholvi. Kaariholvesta teen myöhemmin teatterin. Kun jäin pienten kanssa kotiin, pingotin kaariholven päälle lakanan ja laitoin taakse valon, niin alkoi varjoleikki. Pienistä pojista tuli uljaita aaseja korvineen ja elefantteja kärsineen. Keittiö on niin iso, että siihen melkein mahtuu koko kaariholviteatteri. Nurkassa on hella, iso puuhella, jolle varjoleikissä on kirjoitettu sellainen osa, että en olisi sitä halunnut, mutta pakkohan sen oli myöhemmin tulla. Niin kuin kaikki tulee mikä kirjoitettu on. Asunnossa on kylmä. Jännittävintä on se, että kakluunin luota, lattian raosta tulee savua. Savun haju, kylmä ja autius ovat ensimmäisenä sulkeneet minut sisäänsä. On kummallista, että voi olla talo, jonka lattianraosta tulee savua eikä se kuitenkaan syty tuleen. Savua on aina. Uuni ei vetänyt, hella ei vetänyt.

Minulla on kani. Se on pehmeä, sylissä pidettävä, kyllin painava antaakseen turvallisuutta. Eräänä päivänä koulusta tullessani sitä ei enää ole. Se oli hävinnyt. En ollut tottunut saamaan vastauksia, joten en esitä kysymyksiäkään. Tulee ilta ja aterian aika. Näen padassa jotain pitkää ja kapeaa, hyvin sileää. Tajuan, että tässä se on. En syönyt. Nälkä on pienempi tuska kuin kanin katoaminen. Veljeni kanille kävi myöhemmin samalla tavalla. Kanin katoamiset liittyvät harmaaseen hataraan liiterirakennuksen. Siitä tuli pelottava. Itse talo, jossa asumme on kaunis. Vaalea talo kallion kupeessa. Sen erikoisuus on holvi, mikä yhdistää kaksi huonetta.

Varjoleikki, jonkun onnellisen esittäminen, on lohtu. Se vie pois pelkäämisestä, kylmästä, puhumattomuudesta.

Omistajarouva rakastaa kukkia, kauneutta, laulua ja vaatteita. Talon ympärillä kasvaa kukkia, punaisina, sinisinä ja keltaisina tilkkuina, kuin täkissä värikkäät kangaspalat. Pieni, väriruutuisine ikkunoineen oleva piharakennus on kuin sadun linna. Sinne saa mennä. Siellä saa istua ja kirjoittaa uusia näytelmiä pienille aasipojille ja elefanttiveljille. Siellä tuoksuu vanhalle patinoituille tavaroille, joita on ympäriinsä seinillä, hyllyillä, lattialla. Osa ihan hujan hajan ja rikki, joku vielä ehjänä. Kukaan ei koskaan kiellä msitään. Vajan vieressä on aika lähellä puu, johon äiti sitoo pienet pojat potal-

le, kun hän lähtee kylälle kauppaan. Varmuuden vuoksi, etteivät putoa. Taivas on aina sininen. Puut hurnisevat aina lernpeästi. Eikä puun juurella tarvinnut pelätä. Saa vain olla. Maailma on täynnä sanoja, suhinaa ja uusia ajatuksia. Pikkuiset pinkovat milloin mihin suuntaan, mutta ei niin nopeasti, etteikö saanut kiinni ennen kuin putoavat lammikkoon, joka oli padottuna tien toisella puolella. Vain suurin pojista putosi, mutta saatiin tynnyrillä pyöritellen taas henkiin. Eikä hänestä muutenkaan ole haittaa. Hän on melkein yhtä iso kuin minä. Äidin lemmikki. Kuolleen miehenkaima. Yrjö Hemminki Mäkinen. Junior sanottaisiin Amerikassa. Kaunis, vaalea veli, joka vauvan imeskeli silakkaa, eikä pelännyt pommituksia.

Perheen perusruoka on peruna ja soosi. Sen opin helposti. Sitten syödään korvikkeitä. Ne ovat pussiruokaa, joiden mausta ei voi päätellä mitä syö. Sen takia niitä sanotaan korvikkeiksi. Kun on monta lasta, saa monta pussia korvikkeita.

Metsässä syödään ketunleipiä ja suolaheinää. Ketunleivät ovat hyviä, maistuvat vähän kirpeältä. Opin keittämään pienille kauravelliä. Jos oikein onnistun, saan kauravellistä niin liimaista, että toinen pää on vielä lautasella ja toinen pää vauvan suussa. Velli on kuulemma terveellistä. Helppoa sen tekeminen on. Olisi varmaan ollut liimakin hyvää, en tullut kokeilleeksi.

Pikkuveli on sellainen lapsi, josta nyt joku viisas sanoisi, että hän oli onnettomuushakui nen lapsi. Ei silloin paljon muuta haettavaa ollutkaan. Mutta on tapahtuma, jota en olisi suonut hänen koskaan löytävän. Se liittyy hellalla kiehuvaan vellikattilaan. Pikkuveli oli vuoden vanha, sininen nuttu päällä ja aamusta asti touhukas. Koko maailma pitää taas nähdä. Olen juuri aloittanut koulun. Istun ison ruokapöydän ääressä odottamassa velliäni, kello tikuttaa seinällä, on aika kohta lähteä. Vellilautaseni täytetään ja ennen kuin ehdin tehdä mitään, pikkuveli tarttuu lautaseen. Velli valuu sisään vaaleansinisen nutun hihasta ja kaula-aukosta. Hän huutaa, huutaa ja huutaa. Äiti ottaa hänet syliinsä ja lähtee juoksemaan kylälle. Minä jähmetyn tyhjän lautasen viereen. Se on minun vellilautanen, siis minä olen syyllinen. Syyllinen. En tiedä paljonko aikaa kuluu. Äiti palaa veljen kanssa, jonka koko ylävartalo on kääreissä. Kääreitä vaihdetaan ja vaihdetaan. Minusta tuntuu, ettei muuta enää olekaan. Pieni, jonka iho on palanut kokonaan. Hajun tunnen vieläkin nenässäni. Se on jotain kirpeätä ainetta, jolla siteet kastetaan. Haavat paranevat vähitellen. Iho jää liian kireälle. Pikkuveli leikattiin. Paraneminen on hidasta. Arvet jäävät käteen, mutta onneksi ei kasvoihin. Minun syyllisyyteni ei parane. Kannan arpiani aikuisuuteen asti. Vasta aikuisena tajuan, että vastuu kuuluu vanhemmille. Minuun jää pelko. Se ilmenee neuroottisen ihmisen huolellisuutena, jolla aina käännän hellalla olevan pannun kahvan seinään päin. Pelkään kuumia lautasia ja kulhoja. Eikä silmiäni verkkokalvolta sen aamun kuva häviä. Traagisinta oli se, että äiti hädissään lähti juoksemaan lapsen kanssa kylälle riisumatta kuuman velliin kastelemaan vaatteita.

Mansardikattoinen talo

Seuraavana kesänä muutetaan. Toiseen taloon palauttamisen jälkeen. Hassua, jos kaikki osoitelaput olisivat tallessa. Aina uusi osoite, mutta ei palautusoikeutta enää. Vain Ruotsista oli palautusoikeus. Elämässä ei.

Talo on mansardikattoinen. Punainen, matala, ulkoakin jo uhkaava. Talon tien puoleisella seinustalle on tummanruskeat tikapuut, jotka johtavat talon katolle piipun viereen. Niillä tikapuilla onkin sitten monta tehtävää, eikä aina luvallisia, mutta sen aika on myöhemmin. Talossa asuu vihainen vuokraemäntä. Iso, pyylevä, vaalea nainen. Aikuinen poika asuu äidin kanssa, hän on mukava ja aina ystävällinen. Ruskea tukka ja aika iso nenä. Hän rakastaa lapsia enemmän kuin vuokraemäntä. Holvikaaritalossa olin vasta harjoitetellut pelkäämistä. Oli katsottu kelloa, kun se tuli neljä. Äiti ja minä. Odotettiin. Jokaisena päivänä odotettiin, tuleeko se humalassa kotiin? Tässä talossa pelosta tulee todellisuutta. Pelko tunkeutuu kaikkialle, ei vain savuna lattianraosta, vaan kaikkialle.

Vihainen vuokraemäntä pitää yllä päivällä olevaa pelkoa. Kun hän kiukustuu, hän heittää yläkerran ikkunasta likasangon alakerran portaille. ”Minä hääden teidät! Joka sorkan!” Ja taas tulee likasangollinen siivottavaa. Minulle sen siivoaminen kuuluu. Mutta ei se vaikeaa ole. Siitä vaan harjalla tai luudalla yli portaan maahan. Haisee minkä haisee. Ei se iänkaiken haise.

Pahinta on kuitenkin se, että pitää miettiä, että mitä sitten jos oikein häätää. Häätäminen on sitä, että saa koota kaikki tavarat ja lähteä. Eikä asuntoja ole, sanovat kyläläiset. Sodan jälkeen ei ole mihin mennä. Pitää vaan siivota rappua ja olla reipas. Huussin siivoaminen tulee rangaistuksena siitä, jos vahingossa joku hihittää ruokapöydässä, tai minut nähdään kampaamassa tukkaa taikka lukemassa kirjaa, vaikka samalla hämmentää puuroa kattilassa. Ei auta! Huussia siivoamaan. Niitä huusseja on kolme vierekkäin. Takana tunkio. Siellä pitää käydä salaa pissalla, kun tulee se aika, että rupesin kerran kuussa olemaan kipeä. Ei voinut mennä huussiin, ettei kukaan vain näe, että on se aika kuusta. Tunkiolla voi peittää jäljet näkymättömiin. Käärin pieniä paperisia paketteja niistä rievuista, joita revin salaa milloin mistäkin. Aina on niin kipeä olo. Ja häpeä. Talvella pitää paketit piilottaa piirongin laatikkoon paperin alle ja sitten polttaa hellassa, kun on yksin kotona tai pienten kanssa. Koko ajan on oltava tarkkana, ettei kukaan näe tai haista. Polttamisessakin on oltava tarkkana, että aina on puita panna paketin päälle, se kun palaa sihisten eikä iloisten roihuten. Musta, kauniisti koristeltu hellanluukku siinä on vahdittavana. Hellalla vesikattila porisee ja porisee.

Elämme äidin kanssa ensimmäisiä pelon vuosia. Miehen alkoholin käyttö tuo elämään jatkuvan pelon. On päiviä, jolloin ei tapahdu mitään. Päiviä, jolloin kello tulee neljä ja mitään ei tapahtu. Mies tulee kotiin ja me katsomme toisiimme, äiti ja minä. Tä-

nään ei ole ryypätty. Äiti ei puhu. Yritän kasvojenilmeestä päätellä, mitä on ilmassa. Pahinta on se, että joka päivä pitää varmuuden vuoksi pitää piilottaa kirves, veitsi ja silitysrauta. Varmuuden vuoksi. Kylän ihmiset kertoivat jo kauniissa talossa kallion kupeessa, että äitiä oli yritetty lyödä silitysraudalla. Minä mietin, että oliko jo silloin vauva äidin vatsassa, sillä mansardikattoisessa talossa syntyi tyttövauva. Sitä pitää vain osata ajatella. Asioita on iin paljon ja aikaa niin vähän kaiken miettimiseen. Vaikka kaikki oli piilotettu, ei se estänyt miehen kiukunpurkauksia. Jos ei muuta keinoa löydy, mies heittää ruokalautaset sisältöinen seinille. Hernekeitto on pahin siivottava. Jos olen yksin kotona lasten kanssa, kun mies tulee humalassa kotiin, hän pakkaa pienimmän pojan makuupussiin ja hoipertelee ulos. Makuupussi on vihreää samettia ja siinä on valkoinen tekokarva sisäpuolella. Vetoketju on helppo humalaisenkin saada kiinni. Pikkuveli tulee kuitenkin aina vahingoittumattomana takaisin. Elämä on vain pelkoa, kylmää ja nälkää.

Vauva

Mustan puuhellan, komeron ja ikkunan välissä on vauvan koppa. Äiti on tullut kotiin vauvan kanssa ja kylän naisia samassa ihmettelemään vastasyntynyttä. Seison kopan vieressä ja ajatuksissa pyörii, että tässä uusi lapsi poikien lisäksi. Ajatus tulevasta tehtävästä, itsestään selvästi. Hoidettavia on nyt kolme. ”Eikö olekin mukavaa, kun tuli pikku sisko?” kysyy ensimmäinen naapurin emäntä ja hymyilee. Nyökkään. Vuoden kuluttua onkin sitten opeteltava miten selviää, kun äiti on töissä. Kannan vauvaa kainalossa ympäri kylää. Mustasukkaisena. Kukaan muu ei saa koskea vauvaan. Vauva tuoksuu hyvältä. Vaaleansininen vauvannuttu on kaunis. Vaaleansininen, sillä kaikki vaatteet tulevat lahjana jostain, milloin Amerikasta, milloin Ruotsista tai kylän herrasväeltä.

”Herra siunakkoon!”, huutaa vuokraemäntä, kun raahaan painavaa kannettavaani yläkertaan. En pelkää kopeaa naista, joka omistaa talon ja uhkailee jatkuvasti sillä, että ”pihalle panen koko sakin!” Paiskaa likavedet meidän rappusille. Aikuinen poika tuntuu mukavalta, ei sano mitään. Mitä siihen on lisättävää, mitä äiti sanoo.

Eletään sodan jälkeistä aikaa. On pulaa kaikesta. Myös asunnoista. Lapsen korvani kuulevat: ”Mistä tällainen porukka saa asunnon? Seitsemän henkeä ja ryypäävä mies.” Rupean murehtimaan. Olen yhdeksän vuotta. Pelko tekee nöyräksi. Valta tekee ilkeäksi. Niin kuin vuoraemännän. Löydän ulkorappusten alta piilopaikan siirtämällä kahta lautaa. Siellä olen päivällä. Yksin tai naapuritytön kanssa. Seija on uskollinen ystävä, jolla olivarjoleikin rooleissa iso tehtävä, mutta sen aika on vasta myöhemmin. Siellä rapun alla leikitään leikkejä, joista olisi tullut selkäsauna. Aresti on liian lievä rangaistus, sitä käytetään silloin, kun minut nähdään istumassa puussa, ”sillä tytöt eivät kiipeä puihin, onko selvä?” Olihan se aina silloin selvä, mutta kuka saattaa vastustaa humisevaa puuta ja sen oksia. On niin paljon ajatuksia ajeltavana, eikä niille ollut

tilaa alhaalla maan päällä. Jos pitää mennä piiloon illalla tai yöllä, on eteisessä yläker-taan menevien portaiden alla, vaatteiden takana, sopiva paikka. Se on lämmin. Siellä tuoksuu käytetyille vaatteille. Onko äiti samssa paikassa piilossa, kun mies ajaa hänet humalapäissän ulos? Vai saunassa?

Huonot ruuat, kylmä ja vähät vaatteet saavat meidät sairastamaan paljon. Vauva saa hinkuyskän. Kun ”hinku” tulee on vaara, että vauva tukehtuu. Äiti on työssä lihakaupassa päivät. Minun pitää opetella antamaan vauvalle tekohengitystä. Onneksi en tajua, mistä on kysymys. En pelkää sen enempää ”hinkua” kuin tekohengityksen antamista. Minä sairastun keltatautiin. Minut eristetään moneksi viikoksi. Minun pitää juoda joka päivä monta lasillista suolavettä, mikä maistuu hirveältä. Sitä on juotava. Selviän sairaudesta eikä kukaan muu lapsista saa sitä. Eikä meistä kukaan rupea hinkumaan. Vauva kasvaa ja pienet pojat venyvät suuremmiksi.

Pienimmäisten kanssa

Tyttö, pienimmäinen hoidettavistani, on vilkas ja meneväinen eikä koskaan pahansuinen. Se johtuu varmaan tissistä. Kun on pulaa ruuasta, äiti antaa tytölle tissiä kak-sivuotiaaksi. Tyttö istuu äidin syliin ja sanoo: ”anna enkeli tissiä!” Ja saa. Se on näissä oloissa hyvä eväs. Pikku sisko ei sairastele niin paljon kuin minä tai keskimäinen veli. Se, että pikkuisimmalla veljellä on välillä lusikka päässä, ei johdu sairaudesta vaan siitä toisesta asiasta, jota sanotaan onnettomuushakuiseksi. En oikein ymmärrä mitä se tarkoittaa, mutta ei paljon haettavaa ole, niin kai se sitten on parempi, että voi ha-kea onnettomuuksia.

Tyttö on hävinnyt. Etsin. Ulos mennessäni näen kaksi jalkaa mansardikaton harjal-la. Jalat heiluvat onnellisina edestakaisin. Juoksen kauhuissani lihakauppaan ja ker-ron äidille, että Maija on kiivennyt katolle. ”Anna sen olla, kyllä se sieltä tulee alas. Jos lähdet hakemaan se putoo varmasti, kun lähtee karkuun!” Ja tulihan se sieltä alas. Lähtee kierrokselle kylälle ja tulee illansuussa takaisin ja tietää kenellä on syöty her-nesoppaa, kenellä vain soosia ja muusia. Pikku sisko on kylän tietotoimisto. Pikku-veli vasta on seikkailunhaluinen. Kävelee raput alas niin kuin ne olisivat olleet suoraa pintaa. Kauhun hetki on se, kun näin miten otsassa, korvan yläpuolella töröttää pik-kulusikka. Äiti antaa ensi pikkuveljelle selkään ja rupeaa vasta sitten katsomaan, mi-ten lusikka otetaan pois ja pannaan paikkaa päälle.

Pikkuveli ei pienestä lannistu, silmissä näkyy jo uusi suunnitelma. Pikkuveli löytää tulitikut ja tuikkaa talon lähellä olevan niityn tuleen. Se on todella iso tuli, mikä le-viää ja leviää. Kukaan ei ehdi antamaan selkää pikkuveljelle, kun koko kylänväki juok-see sammuttamaan tulta. Eikä kukaan jälkeensä enää jaksa ruveta selkäsaunan an-tamiseen. Talot on varjeltu liekeiltä. Se riittää.

Muuten nokkela on tämä pikkuinen veljeni, mutta ei osaa sanoa s-kirjainta. Ei. Hampaitten välistä tulee vain suhinaa. Tai tuhinaa. Vuokraemännän poika sen sitten

keksii. Lupaa markan, kun pikkuvelioppii sanomaan s-kirjaimen. On yksi päivä enää koulun alkamiseen. Pikkuveli kiikkuu jaloistaan puunoksassa, pää alaspäin. Siinä se tulee, s-kirjain. Selvästi ja kuuluvasti alaspäin killuvan pojan suusta kuuluu, saata-na. Markka on tienattu. Kouluun voi mennä ja suhautella nyt s-kirjainta miten vaan, muitten mukana.

Opettajat kyllä huomaa aika pian, että jos pikkuveljen kasvot pitää nähdä, niin tarkariviin se on pantava. Sinne se pikkuveli sitten joutuukin.

Helpoin hoidettavista on keskimäinen veljeni. Hän on syntynyt ihan sodan lopussa. Asumme silloin isossa asunnossa, jossa huoneet ovat kylmät ja savu tulee lattian raosta. Pakkasöinä vesi jäätyy keittiön pesupöydällä isossa ämpärissä. Veljen ruokalappu keittiön naulassa on aamulla jäässä. Pieni veli konttaa lattialla villaiset lapaset kädessä. Tummat kiharat molemmin puolin päätä tekevät hänestä ihan enkelilapsen näköisen. Mutta koko ajan on sairaus kintereillä. Korvikkeet ovat liian vahvoja pienelle. Ketunleivät ja suolaheinät eivät sovi niin pienelle. Ruokana on korvikkeet, tai sitten maito, johon panna jotain lääketta. Pulveria. Sitten veli pelkää jotain.

Kaksosten menettäminen

Äiti on sairaalassa. Minulle on sanottu, että äiti on leikkauksessa ja sen takia minun pitää olla kotona. En voi mennä kouluun kahteen viikkoon. Teen ruokaa, soosia ja perunaa. Kauravelliä ei enää tarvita, kun vauva on jo iso, eikä syö sitä. Äidin tissi oli parempaa. Siivoan, kuuraan, laitän ruokaa ja hoidan pieniä. Äitiä ajattelen paljon. Olisi helpompaa, jos joku puhuisi. Joku sanoisi - miksi? Miksi äiti leikataan? Se, että ei voi olla koulussa, ei haittaa. Osaan jo kaiken, kun on kevät. Uutta ei ole kuin kevätjuhlan odottaminen.

Uusi leninki pitäisi saada, miten se nyt onnistuu, kun äiti sairastui. Ompelijalle pitää saada kangas, milloin sen ehtii pääkaupungista hakea. Sitten se tapahtuu.

Saan mennä linja-autolla äitiä vastaan pääkaupunkiin, kun äiti pääsee sairaalasta. Minä, ihan yksin. Äiti tulee sairaalasta. Hän on valkoinen ja vaisu. Hiljaisempi kuin ennen. Tuskin jaksaa kävellä. Menemme kuitenkin kangaskauppaan ostamaan kangasta kevätjuhlamekkokoon. Äiti melkein makaa kangaspakkojen päällä, kun se on niin kiipeä. Valitsen ensimmäisen kankaan. Vaaleanvihreällä pohjalla isoja punaisia kukkia. Se saa nyt kelvata, että päästään pian lähtemään. Ompelija tekee siitä kuitenkin sellaisen mekon, että en itse näytä isolta kukalta liian pienessä kukkamaassa.

Suren äitiä. En tiedä, mitä on tapahtunut, mutta on niin tuskainen olo. Pitää taas lukea äidin ilmeistä, jos niistä jotain selviää. Mutta ei selviää. Vasta kotona saan selville kaikesta siitä suhinasta ja kuiskailusta, että olisi tullut kaksoset ja nyt ei tulekaan. Niille oli käynyt jotenkin. En olisi ollut iloinen kaksosista. Me emme olisi jaksaneet, ei äiti enkä minä. Me emme olisi jaksaneet. Silloin en tiennyt, että pienemmästä sisaresta

ja isommasta veljestä oli jo käyty keskusteluja oikean isäni siskon kanssa, että jos he, lapsettomat ihmiset ottaisivat. Olisivat ottaneetkin, jos olisivat saaneet Yrjön, kun oli samaa verta. Pientä siskoa eivät halunneet eivätkä minua.

Vaikka minäkin olin oikeaa verta. Minua eivät halunneet. Olin varmaan jotenkin viallinen. Siihen sitten jäätiin kaikki. Minua tarvittiin ainakin kaikkeen työhön. Enää en joutunut olemaan pois koulusta, mutta kesä on työn aikaa. Siivoamista, ruuan laittoja, lasten hoitamista, konttorin siivoamista ja illalla ”flyygelin” soittamista äidin kanssa. Ei jäänyt niin paljon aikaa pelkkään pelkäämiseen.

Kummikerhon täti

Kummikerhon täti Kauniaisista käy katsomassa minua. Pitää kirjoittaa ruotsinkielellä kirjeitä Gotlantiin kummikerholle. Sitten pitää kirjoittaa myös mammalle ja papalle. Ei ollut iloisia uutia kirjoitettavana. Kummikerhon täti, joka osti kasvunvarakengät, tulee käymään ja näkee, että äiti on poissa ja minä hoidan huushollin. Lähtee pois vakavana.

Menee kotiin ja kirjoittaa kirjeen, jossa kertoo, että minä olen hoitanut kolmea pintä lasta ja koko kodin jo melkein kaksi vuotta. Vauvaa ihan pienestä. Kesä on tulossa, äidin koko kesän työ on odottamassa.

Kummikerhotäti kirjoittaa kirjeen jonnekin ja pyytää perheelle rahaa, että äiti voisi olla kotona eikä tarvitsisi siivota ja tehdä kaikkea mitä vaan ja soittaa iltaisin flyygeliiä.

Minä näen kirjeen, jossa täti sanoo ruotsiksi:

”Dålig ekonomi 3 barn isista äktenskapet, så barnens antal nu 5 st minsta 11/ 2 år. Lena måste ofta köta hela hemmet då modern genom städning o förkommande arbeten försöker.. familjens ekonomi. Det har lilla Lena redan fått göra 2 sommaren och be nu som om hjälp så mamma själv kunde så vara hem o lilla Lena kunde få vila som andra barn under skolperien.”

Datum Grankulla 11/4 1951 Namn: T. Ekström

Enää en muista Ruotsin mamman ja papan kieltä, en ymmärrä mitä kirjeessä lukaa, mutta äiti ymmärtää. Kirjeessä varmaan pyydetään iloa jarauhaa äidille ja minulle. Sitä me kovasti tarvitsemme.

Työ

Seistä pakkasessa talvipäivänä huuhtelemassa pyykkiä kaivolla, se ei ole helpointa pyykinpesussa. Ensin pyykki keitetään lipeävedessä saunan padassa, nostetaan höyryävän kuumana pyykkikepillä padasta penkille valumaan. Sitten kaivolle. Ensimmäinen vesi muuttaa vielä lämpimäksi, mutta seuraavat ovat jääkyl miä. ”Kun pyykit ensin jäätyy, niin ne kuivuu sitten paremmin”, neuvoo äiti. Onneksi olen niin pieni, että en ylety pyykkinarulle. Pyykit levitetään ensin ulos narulle. Pakkasyön jäl keen irrotetaan jäätyneet vaatteet narulta. Ne ovat jäisinä kuin laivan purjeet. Pyykit narskuvat ja kolisevat, kun ne pinotaan saunaan sulamaan. Sulamisen jälkeen ne ripustetaan uudelleen narulle. Saunaan.

Seison pakkasessa kaivolla huuhtelemassa pyykkiä. Kun vesi kaadetaan saavista kaivon ympärillä oleva jää kasvaa kasvamistaan. Vähitellen kaivonrenkas vaipuu yhä syvemmälle. Tulee uusi vaikeus. Miten saan nostettua vettä kaivosta?

Lipeäkivi, jota käytetään pyykin pesussa on vaarallista. Valkoisen pahvipurkin sivussa on musta pääkallon kuva. Kuolema tulee, jos siitä purkista syö. Se pitää piilottaa pieniltä. Kylällä kerrotaan, miten joku oli vahingossa juonut lipeäkivilientä ja kurkku oli palanut aivan kokonaan. Eikä se koskaan parantunut, niin kuin ei veljen käsikään.

Yksi työ ei enää riitä. Ei äidille eikä minulle. On keksittävä lisää. Rupeamme keräämään metsästä tuohia, risuja ja ”ikivihreitä”. Ne kestivät vihreinä talvellakin. Teemme pärekoreja ja tuohikoreja kukkakauppaan. Se on iltapuhdetyötä sen jäl keen, kun lihakauppa on suljettu ja minulla konttori siivottu. Työkaluna on laatikko, jonka ylänurkkaan on lyöty lauta ulokkeeksi. Äiti nimittää sitä ”flyygeliksi”. Sitä me sitten soittelemme iltakaudet. Se on sopivaa puhdetyötä minulle alle kymmenvuotiaana ja jatkuu päällekin. Oma arvoni muotoutuu lapsena tästä. Työn tekemisestä. ”Ei Luoja laiskoja ruoki eikä turhan naurajia!” Ei siinä naurua tarvittu. Luoja ei minua työn kauttakaan leveästi ruoki. Hengissä kuitenkin pysytään. Konttorin siivouksesta pidän. Konttorissa tuoksuu paperille ja pölylle. Sellaisille oikeille asioille, joita rakastan. Kirjoittamisesta, muistiin panemista ja asioiden panemista talteen. Konttorissa tuoksuu vanhalle ja viisaalle. Siivosin lattia, joka on jo ihan kuhmuilla ja tikkuinen monien vuosien kävelystä. Saan olla ihan rauhassa. Ajatella asioita. Mutta joki ilta pitää lähteä pois. Pimeälle pihalle. Pamautan oven kiinni ja lähden juoksemaan.

Lapsenliikkana

Hauskinta on käydä pässiä kiusaamssa. Se ei ole ihan lähellä, mutta kun pakkaan lapset lastenvaunuihin, sinne jaksaa. Pässi on kiinni narussa, josta se ottaa vauhtia puskeakseen meitä, kiusaajiaan. Äkkipysähdys lennättää pässin aina takaisin. Me olemme sankareita. Yritämme samaa lautumella olevan hevosen kanssa. Mutta se potkaisee ja lähtee liikkeelle niin, että minä jään hevosen jalkoihin. Pelästyn. Leikki jää siihen.

Isoisäni entinen sikala, joka kuului kartanoon, kun minut lähetettiin Ruotsiin, on meille mieluisa leikkipaikka. Sinnekin saan lapset mukaan vaunuissa. Lapset rakastavat sikoja. Siat kai myös rakastaa lapsia, ne tekevät meille temppuja mutaisessa liejussa. Välille ne tulevat aivan aidan viereen kerjäämään rapsutusta. Me emme pelkää likaa, vaan rapsutamme niitä. Sika on viisas ja lempeä eläin.

Aikaa paljon kuluu aika merenrantaan. Rantaan on kuusi kilometriä. Pakkaan taas lapset vaunuihin ja työnän pieniä sen kuusi kilometriä. sot pojat kävelee itse. En tiedä miten paljon aikaa meillä menee matkaan. Aamulla lähdetään. Pienille on mukana ruokaa, minä en syö. Aurinko paistaa aina. Rannalla meitä on serkusten lisäksi naapurin lapset. Pienin on vasta kaksivuotias. Minä olen melkein vanhin. Olemme ottaneet veneen, mikä tietenkin oli kielletty vaikka kuinka monen arestin ja selkäsauunan uhalla. Lähdemme rannasta ja uimakopin kohdalla pieni kaksivuotias putoaa veneestä. Me huudamme apua. Kuorossa ja kaikella voimalla. Pieni räpiköi veneen vieressä vedessä. Naapurin pieni pyöreä tati pyyhältää paikalle, saa lapsensa paidasta otteen ja pojan ylös merestä. Ensimmäiseksi poika saa selkäsauunan. ”Enko minä ole kieltänyt hukkumasta!” sanoo tati kiukkuisesti ja vie pojan mennessään. Ne kesän päivät rannassa ovat täynnä aurinkoa, valoa, rauhaa. Koskaan ei sada. Ainoa pilvi on tätini, jota pelkään, ja vanhempi serkkutyttöni, joka yrittää leikinpäiten hukuttaa minut. En ole koskaan sen jälkeen voinut sukeltaa. Tunne on ihan sama. Tunnen nenässä mudan hajun. Pohja on mutaa, jonne jalat uppoaa polviin asti aina on tikkuja ja risuja, jotka pistelevät jalkoihin. Tarttuvat varpasiin. Aina kuvittelee, että joku otus ottaa kiinni jalasta tai varpaasta. Meillä on kesällä jaloissa savipuolta, kun aina ollaan vedessä tai mudassa. Savipuoli on sellainen vaalea läikkä ihossa. Syyliä meillä on kaikilla käsissä ja sormissa. Punkkeja kaivetaan illalla rasvan kanssa ihosta. Illalla, kun aurinko laskee, lähden työntämään pieniä kotiin. Matkalla pitää kiusata pässi ja rapsuttaa siat. Rotat ovat pelottavia. Miksi aina pitää mennä kellariin, vaika joka kerta pitää heittää ensin sisään kivi, kuunnella mitä sipsutusta syntyy ja toisen kiven jälkeen mennä sisään. Miksi aina pitää mennä vaikka siellä ei ole ruokaa? On vain puolukoita. Isot laatikot. Ja perunoita. Kylmä alkaa kellarista ja jatkuu sisään. Kylmä haisee pahalta.

Miksi äiti ei puhu?

Istun sängyssä, puristan kainaloon vauvaa ja toiseen kainaloon pikkuveljeä. Kuunteleminen humaltuneen miehen haukkumisia, horjuvia askeleita ja räyhäämistä. Pelkään eniten sitä hiljaista ivaamista, jota saan kuulla. ”Ollaan sitä hienoja, kun tanssitaan balettia!” ”Ollaan sitä hienoa, kun on oikein kerätty kirjakaupalla siitä tietoa!” ”Ja näytellä osaat, oikein tutisija!” Ja minä vapisen. Mihin äiti menet? Miksi et tule? Miten yö voi olla niin pitkä? Punaisena hohtavan kamiinan edessä näen taas sen kumartuneen olennon, mikä ilmestyy aina silloin, kun äiti ajetaan pois. Lämpö heijastuu vauvasta ja lapsesta ja vie uneen, mikä antaa unohduksen hetkeksi.

Miksi äiti ei puhu?

Näen, että äiti pesee kasvonsa. Äiti pesee kasvonsa lähtiessään kylälle. Ehtiikö Olavi tänään kotiin? Jään odottamaan. Ei tule.

Lähden juoksemaan mäkeä ylös enoni luo. Heillä tuoksuu kodilta. Näen Olavin maakaamassa parivuoteen ruskeavalkoisella päiväpeitteellä oksennuksen seassa. Kaiken pelkoni ja vihani läpi kokoan rohkeuteni ja sanon: ”onneksi et ole Mäkinen!” Olavi katsoo minuun ja sanoo, ”odotas, kun..” En jää odottamaan jatkoa. Juoksen, juoksen, juoksen. Alas mäkeä, Mäkkylän kartanon pihan poikki, valtatie yli, sireenipensaiden läpi sisälle taloon, jossa äiti on pelaamassa korttia ja sanon kauhua äänessäni: ”Olavi tulee kotiin!” Äiti katsoo minuun ja vastaa: ”entäs sitten!” Ei muuta.

Käännyn ja lähden. Kuljen kuin vanhus kymmenvuotiaan olemuksessa, tajua matatta, että Olavi ei siinä humalassaan pysty nousemaan ja lähtemään minnekään, kohti punaista taloa ja rappujen alla olevia vanhoja vaatteita. Piiloon. Odotan.

Ei ole muuta kuin odottamista. Odotetaan, ”tuleeko se tänään kotiin humalassa?” Varmuuden vuoksi piilotetaan kirves, leipäveitsi ja silitysrauta.

Varmuuden vuoksi. Kello neljä. Jokaisena päivänä koulun alkamisesta sen loppumiseen. Varmuuden vuoksi. Se on yhteinen pelko äidillä ja minulla. Piilossa pidettävä ja hävettävä. Kylällä ei saa puhua. Ei puhuta, ei naureta, ei itketä. Uhka ei häviä piilottamalla eikä puhumattomuudella. Äiti ja minä luemme toistemme ilmeistä, mitä tulee seuraavan kerran ja seuraavan kerran jälkeen. Minä - lapsivanhus en näe niitä sovittavia kertoja, joilla äiti ja Olavi lähestyvät toisiaan. Kokevat läheisyyttä ja yhdessäoloa. Minun kohdalla ei sovitusta tule. Ei syliä, ei kosketusta. Ei edes katsetta.

Missä äiti on? Lähtekö hän pois talosta, ja jättää minut vauvan ja lapsen kanssa miehen arvaamattomuuden kohteeksi? Vai onko hän lähellä vaatteiden takana piilossa tai ulkoeteisen puolukkalaatikoiden takana? Miksi et puhu äiti?

Kuka on kumarassa kaminan edessä? Kuka on mustana varjona kaminan edessä? Minä kauhistun ja puristan lapsia yhä lujemmin. Kummitus! Minun silmissäni kummitus kumahtuu yhä lähemmäksi kamiinan lämpöä. Vedän peiton itseni ja pikkuisten päälle. Suljen silmäni. Ja pelkään. Kunnes uni tuo vapautuksen. Aamu tulee. Aamu tulee aina. Äiti on siinä hiljaisena. Välillä lyödyn näköisenä. ”Se löi silitysraudalla”, suhisevat kyläläiset. Siksikö piilotetaan silitysrauta likapyykkien alle? Varmuuden vuoksi. Katson äitiä, luen ilmeitä. En saa tietoa. Ilme on täysin tyhjä. Perheessä ei puhuta. Kukaan ei puhu. Mies ei puhu vaimolleen. Me lapset pidämme elämää toiminnassa kokeilemalla, kuinka paljon mies kestää. Se, että lentää ulos ja pois pöydästä kesken ruokailun ei haittaa silloin, kun on vain läskiä ja perunaa. Tai silakkaa.

Keittiön pitkän pöydän lautasilla on kullekin pantu kaksi nakkia. Olisiko lihakaupan rouva antanut nakit läskin hinnalla, sillä koskaan ennen en ole nähnyt nakkeja ruokapöydässä? Juuri silloin astuu sisään humalainen mies. Näkee minut ja käskee siivoamaan ulkokuussin. Soperran syöväni ensin.

Mies tarttuu minua niskasta ja paistaa raput. Harja ja rikkalapio tulevat perässä. Kaksi nakkia jäi syömättä.

Miksi, äiti, et puhu?

Onnettomuus

Herään. Vihreä takkini on veressä. Kosketan kasvojani. Vasen silmäni on ummessa. Käteni ovat veressä, mullassa ja vaatteeni hiekassa. Missä olen? Mitä on tapahtunut? En muista mitään. Nousen ylös. Katson peiliin ja näen ruhjotuneet kasvoni. Olen ollut onnettomuudessa, mutta missä? Miten olen tullut kotiin? ”Koulusta ei olla pois tuollaisen takia”, sanoo äiti. Pääni jyskyttää kipeästi, kun pesen kasvoni. Lähden kouluun. Saan kuulla edellisen illan tapahtumat.

Olin lähtenyt ystäväni Seijan kanssa elokuviin. Olimme istuneet linja-auton ensimmäisellä penkillä, oven suussa. Linja-auto oli tullut pysäkillä ja kuski avasi oven auton vielä liikkeessä. Olin pudonnut autosta päälleni katuun.

Urhoollisesti olimme menneet elokuvateatteriin, mutta siinä vaiheessa Seija oli todennut, että en ole kunnossa ja päätti viedä minut kotiin. Hän sai avukseen poikaystäväni, todellisen sydämen mielitietyn. Hän oli tullut elämäni 9-vuotiaana, kun me molemmat hoidimme pikkusia sisarusiamme. Yhdistimme työn ja vietimme paljon aikaa yhdessä ja pikkuiset leikkivät keskenään. Seija ja poikaystäväni lähtivät kuljetamaan minua takaisin. Matkaa oli noin kaksi kilometriä. Vähän väliä kysyin: ”Mikä päivä tänään on?” Uudestaan ja uudestaan. Olin saanut aivotärähdyksen maahan pudotessani. Hoitamattomana sain siitä migreenin. Seijan käsien taitavuus ja hänen

kärsivällisyytensä teki mahdolliseksi koulussa olon, sillä päätä särki jatkuvasti. Sain migreenin vuosien ajaksi. Äitini ei sitäymmärtänyt, sillä ”minulla ei ole koskaan särkenyt päätä, mitä se sellainen?” Se oli todellista tuskaa. Ensimmäisenä vuonna onnettomuuden jälkeen ei mennyt yhtään päivää ilman särkyä. Koulutoverini jaksoi uskollisesti hieroa päätäni ja helpottaa koulunkäyntiäni. Musta lappu koristi pitkään vasenta silmääni. Ohimoiden alla liikkui joku pieni sirpale, joka sitten kulkeutui jonneki n. Tiedän, että kipukohtauksen aikana voi nähdä tähtiä, niin kuin sanotaan. Minä näin kokonaisen Otavan tähtikuvion kivun ollessa pahimmillaan. Miten suunnaton ystävyyttä ja rakkautta sain osakseni näiltä kahdelta; Seijalta ja poikaystäväältäni.

Jouluja

Jouluja on kahdenlaisia. Sellaisia, joita piti vain elää läpi ja toivoa, että se loppuu pian. Jouluaattona istun puusohvan kannella ja katson ympärillä olevaa touhua. Vanhan ihmisen sieluni näkee kaiken ja sääli täyttää olemukseni. Nämä ihmiset yrittävät olla toisilleen ystävällisiä. Yritetään tehdä joulua. Yritetään, että tämä päivä olisi toisenlainen, että tänään ei tarvitse odottaa, että kello tulee neljä. Sillä mies tulee kotiin jo aikaisemmin. Humalassa ja mukana miehiä, jotka ovat päättäneet pitää kortti-illan.

Viinapullo pöydän jalan juureen ja peli alkaa. Vähitellen tupakansavu täyttää koko huoneen.

Toisenlainen joulu. Matkustamme äidin vanhempien luo Järvenpäähän. Isoisä vaihtoi kartanon kahteen taloon Järvenpäässä. Aseman vierestä. Asema on iso, raiteita viieri vieressä loppumattomiin. Aseman ja talon väliin mahtuu puutarha, jossa on omenapuita. Molemmat talot ovat isoja. Valkoinen rakennus on isovanhempien käytössä ja ruskea rakennus annettiin vuokralle. Pihan oikeassa laidassa on talousrakennus. Jasmiinit kukkivat valkoisen talon pääoven vieressä. Jasmiinipensaan vierestä avautuvat kaksoisovet halliin, jossa valkoinen piironki peileineen, tuoksu puhtaalta ja kodilta. Se on se tuoksu, jota eniten kaipaam. Kodin tuoksu. Hatut, soisäni rakastaa hattuja.

Isoisäni oli kartanon isäntänä vaikutusvaltainen henkilö. Helsingin matkoilla käytiin ministeriöissä ja virastoissa. Ja hattukaupassa. Vanhin tytär on kaunis, hän sai tuliaiseksi hatun. Kaikki perheen tyttäret käyttivät hattua.

Äitini oli perheen villikko, joka ei hatuista piitannut. Lierihattu oli kuitenkin olta-va kartanon tyttäreillä, koulussakin. Jokaisen koulupäivän päättyessä äitini hattu oli muotoiltu miehen lierihatun malliin. soisäni rakkaus hattuihin siirtyi minuun. Saa-vuttuamme isovanhempien luo, panin isoäidin lierihatun päähäni enkä luopunut siitä kuin nukkumaan mennessä.

Valkoisen talon isossa salissa ei ole lämmitystä. Siellä tuoksu vanhalle paperille, puulle ja pölylle. Saliin ei saa mennä. Salissa on valkoinen könninkello ja kellon sisällä pii-

lossa pyssy. Se kiehtoo meitä serkuksia.

Hiivimme vuorotellen saliin ja avaamme könninkellon ja siinä se on. Pyssy. Minulla on kammo pyssyyn, sillä se tuo mieleen ryssän, joka ei enää lennä, mutta jossain mielen pohjalla on pelko. Entä jos se tulee vielä?

Illalla levitetään salin lattialle patjat vierä vierä ja me kaikki serkukset nukumme salin lattialla toisiimme painautuneina. On turvallista ja tuntuu joululta. Joulussa on rauha. soäiti ei puhu koskaan. Hän on keittiössä aamulla, kun heräämme. Keittiön pitkän pöydän ääressä syömme aamiaisen.

Isoäiti seisoo hellan ääressä. Hella täyttää melkein koko keittiön. Musta hella, jonka yläpuolella on vaalea kupu. Hellan vieressä on kirnu, jolla kirnutaan voita. Me kaikki saamme sitä kirnuta. Vähitellen piimästä tulee voita. Oikeaa voita. soäiti ei puhu. Varmaan hän on joskus puhunut ja ehkä hän vielä joskus puhuu, mutta minä en kuule koskaan hänen ääntään. Ääni on varmasti yhtä lempeä kuin hänen olemuksensa. Ehkä hän oli vaiennut samasta syystä kuin kaikki muutkin vaikenivat, kun isoisä tulee keittiöön. ”ol’vai solkottamatta”, sanoo isoisä. En tiedä mitä sana tarkoittaa, mutta kaikki hiljenevät. sotkin ihmiset. Isoisää pelätään. Hän ei huuda eikä sano enempää kuin ”ol’vai solkottamatta”, mutta kaikki pelkäävät häntä.

Liittykö se pyssyyn, mikä on piilossa kellon sisällä? Minä en tiennyt, että äidin veljet olivat kerran, kauan sitten, nousseet olemaan eri mieltä isänsä kanssa. Tämä oli sanonut aina, kun lapset olivat pieniä, eivätkä olisi halunneet mennä kartanon pellolle töihin, että hän ampuu heidät. Siihen paikkaan, jos ei totella. Aikuiset pojat eivät enää pelänneet, vaikka uhattiin ampua, ja olivat nousseet isää vastaan. Kukaan ei ampunut, mutta sen jälkeen isä jätti aikuiset poikansa rauhaan. Meitä pieniä hän ei koskaan ollutkaan nähnyt. Meistä tuli näkymättömiä, kun hän tuli huoneeseen.

Isoisä söi velliä aamuisin ja pesi hampaat suolavedellä. Sen vuoksi varmaan, kun hän kuoli yli kahdeksankymmenen ikäisenä suolatut hampaat olivat edelleen suussa.

Mummolassa

Kesällä käydään mummolassa. Puujunan punaisella samettisella istuimella istun sylissäni siniseen pitsimekkoon puettu nukke. Se eli kiihkeän, lyhyen guttaperkkanuken elämän, kunnes pikku veljeni potkivat sen hajalle. Se on ainoa nukkeni. Sain mukaani, kun minut palautettiin Suomeen. Sininen pitsimekko on pitkä, se peittää nuken jalat kokonaan. Guttaperkkanuken kuoleman jälkeen, kun palaset oli koottu kalliolta ja pidetty sille hautajaiset, en uutta nukkea saanut. Leikkien lapsina oli sen jälkeen maahan pystytetyt kepit, joille tein vaatteet erilaisista lehdistä. Kangasta ei keppinukkeen päälle riittänyt. Äitini, joka oli kartanon tytär, oli lapsena paremmassa asemassa. Hän oli sisarustensa kanssa paimenessa ollessaan ottanut kiinni sammoita, tehnyt niille tilkuista vaatteet ja päästänyt ne sitten hyppimään helmat liehuen. Minulla ei olisi

siihen riittänyt rohkeuttakaan.

Isovanhempien luona on jännittävää. Talon aurinkoisella takaseinällä kasvaa tomaatteja. Kunnioitus isoisää kohtaan on niin ehdoton, että kukaan meistä ei uskaltanut maistaa punaisia, houkuttelevia tomaatteja, jotka sitten katosivat jonnekin. Meille lapsille niitä ei anneta. Omenille käy samalla tavalla. Ne kasvavat ja tuoksuvat puussa, mutta milloinkaa emme saaneet niitä maistaa.

Taloussrakennuksen luona tapahtuu kummia. Lähestymme varovaisesti. Kuulemme hirvittävää kiljuntaa. Jähmetymme paikallemme ja katsomme, miten sian kurkku on leikattu auki ja siitä valutetaan verta vatiin, jota setä vatkaa vimmatusti vispilällä. Miksi sikaa ei ensin tapeta? mietin. Miksi sitä pitää vähitellen tappaa? Sian veri höyryää, vaahtoa ja haisee pahalta. Kaikki haisee pahalta. ”Huutaa kuin sikaa teurastettaisiin”, sanovat aikauiset. Totta. Minä tiedän, että se on totta. Sitä ääntä ei unohda. Sika pilkataan ja pannaan tynnytiin. Isovanhemmilla on aina ruokaa.

Isovanhempien valkoisen talon yläkerrassa asuu kumisentäni. Äidin veli. Hän antoi minulle lempinimen Leena-Naana. Rakastan kummisetääni. Hän soittaa, laulaa ja tanssii olkapäillään pitsihuivi, jolla hän tekee välillä temppuja. Samanlaisia kuin härkätaistelija kuvissa. Härkätaistelijalla on vain punainen, silkkinen peite. Kummisetä on aina iloinen ja nauravainen. Hän osaa soittaa. Kummisedän vaimo on myhäilevä ja ystävällinen. Hän tuo kummisedälle aina pesuvadina ja saippuaa, että kummisetä voi pesä kädet ennen ruokaa. Minäkin haluan isona tuoda pesuvadina ja saippuaa, että rakkas voi pestä kätensä. Tuntuu kodilta. Rauhalta.

Kun äidin perhe kasvaa uudella vauvalla, me emme enää matkusta mummolaan. Valkoinen talo ja kukkivat jasmiinit jäävät. En voi millään tietää, että seuraavan kerran mennään isovanhempien luo, kun he asuvat Espoossa ja taloja on enää yksi. Siellä on mansikkamaa ja mansikoita saa syödä niin paljon kun haluaa.

Isoäitini on kuollut.

Eräänä iltana isoisä soittaa kummisedälleni, että hän ampuu itsensä. Kummisetä lähtee heti, mutta ei ennättänyt ajoissa.

Kylä

Sodan jälkeen Suomi on kovilla. Olemme köyhiä. Koko kyläämme hallitsee perusankuus. On onni, että on pakko tehdä paljon työtä. Ei jää niin paljon aikaa pelkkään pelkäämiseen. Pelko on kaikkialla. Se on kotona ja koulussa. On kuin olisi taikinankuoren sisällä, josta ei pääse pois. Jos liikuttaa itseään taikinankuori vain venyy ja venyy liikkeitten mukaan. Ei pääse pois.

Meidän kylä. Helsingin pommitukset eivät meidän kylää löytäneet. Kaikki talot ovat pystyssä. Minä en muista ennen Ruotsiin lähettämistä kuin kartanon, mutta kartanon ympärillä on monta taloa. Kaunis, kukkien ympäröimä talo rinteessä riippumassa on pidemmällä. Kallion toisella puolella on meidän kylä. Kaikki tietää, mitä taloissa tapahtuu. Mutta mistään ei puhuta. On kuin puhuminen olisi jotenkin kiellettyä. Liian paljon salaisuuksia. Liian paljon peiteltävää. Jokainen noudattaa samaa sääntöä, mikä kirjoittamatta leijuu joka puolella, talojen seinissä ulkona ja sisällä.

Humalaiset miehet kylällä ovat ainoa asia, mikä on totta. Oka taloon sellainen kuuluu, paitsi herrasväen taloon. Herrasväen talossa on sitten oma salaisuus, koska sinne ei saa mennä edes lähelle. Kalliolla olevaan taloon.

Laulavan rouvan taloon saa mennä. Vaikka on herrasväkeä. Siniseen taloon saa myös mennä kerran viikossa hakemaan vanhaa pullaa. Pullatäti asuu yläkerrassa. Koputan ovelle, odotan, saan pullapussin, niian ja lähden. Kotona saamme sitten pullamössöä. Sitä voi antaa vauvallekin.

Meidän talo on kylmä ja haisee pahalta. Minä ihmettelen, miksi kylmä haisee pahalta. Mutta se tulee siitä, että aina on hellan päällä narulla vaatteita kuivumassa. Tai sitten tulee savu sisään heilasta ja vihreästä kakluunista. Aina palelee.

Taiteilija asuu punaisessa talossa vintillä, jonne on ulkopuolelle rakennettu portaat. Taiteilijan luo saa mennä sisään. Siellä on värejä, papereita, maaleja, tyynyjä, ja tuoksuja. Taiteilijan luona tuoksuu kodilta. Lämpimältä ja oikealta kodilta. Eikä tarvitse pelätä. Eikä minulla enää ole vauvaa kainalossa. Ulkorappuja en olisi vauvan kanssa selvinnytkään. Raput ovat kiikkerät ja kapeat. Taiteilijan alakerrassa asuu perhe, jota rakastan. Heillä ei ryypätä eikä riidellä. Heillekin pääsee sisään. Perheen poika on minun poikaystävä, joka hoitaa perheen vauvaa. Me olemme lapsenpiikapari.

Yhdessä kuljemme ja meillä on mukana ensin vauvat ja nyt isommat lapset. Me yritämme viettää vähän aikaa hellästi kivellä ja puhua toisillemme mukavia, kun takaa kuuluu pikkusiskonääni: ”Hei, mä oon täällä!” Eikä auta kuin vetää pikkusisko kiville. Muutenhan se sanoo kotona, että me olemme yrittäneet olla kahden ja ihan oikeasti tykätä toisistamme. Sillä me tykätään. Poikaystävälle voi sanoa ääneen, miten pelkää. Pelkää sitä ja tätä. Niin kuin silloinkin, kun piti mennä tupakkaa hakemaan.

Kylän laidalla, aseman lähellä kulkee joki, tai joen tapainen. Siinä on vähän likaista vettä, joka tulee jostain ja on menossa mereen. Joen toisella puolella on kahvila ja toisella puolella puoti, jossa äiti on töissä. Ei lihakauppa, vaan siirtomaakauppa, josta saa mitään vaan. Kahvila on vihreä ja siinä on iso kuisti, sisään mennään tupakansavun täyttämään huoneeseen, jossa istuu miehiä. Ei koskaan naisia. Pelkään humalaisia miehiä.

Äitini mies olitullut kotiin humalassa. Hän vaatii tupakkaa. Näki minut ja käskee mennä kioskille. Kahvilaa sanotaan kioskiksi. Muistan sen kauhun. Matka kuluu hitaasti. Ajattelen, että jos kävelen oikein hitaasti, kioski ehtii mennä kiinni ennenkuin ennätän sinne. Niin pitkälle en uskaltanut ajatella, että mitä siitä seuraa, jos menen ilman tupakkaa takaisin. Sisällä on tunkkaista. Hämyinen valo tulee vasemman puoleisesta ikkunasta, muuten on hämärää. Ovelta myyntitiskille on kuljettava pöytien väliltä. Pöydissä olevat miehet lopettavat puheensa ja seuraavat katseellaan minua. Kylän miehiä. Silti pelkään. Sitä samaa uhkaa, mikä aina ja kaikkialla on olemassa. Se on myös häpeää. Ei ollut lupa minun olla siellä yksin. Sain tupakka-askini ja palasin. Hitaasti ja varovaisesti. Ulos. Sama tunnelma on myöhemmin valkopilkkuisen mekon kanssa. Se on jotain luvatonta, mikä ei ole minun omaani. Kaikkialla leijuvaa uhkaa oli vain punnittava niin, että selvisi pienimmällä määrällä. Tupakka-askin kanssa uhka oli pienempi.

Mäen kupeessa, melkein kalliolla on iso rakennus. Kuin linna. Punainen talo, valkoiset ikkunapielet ja puitteet. Talon omistaja on pieni pullea mies. Ei vihainen, mutta kummallinen. Kylän kaikkein köyhin perhe asuu tässä talossa. Köyhin perhe se on siksi, että siellä on paljon lapsia ja likaista. Kitkerä lian haju leijuu koko asunnossa, jonne kiivetään kummallsia rappuja. Painajaiseni täyttyvät aina näistä rappusista, joista aina putoan. Putoan, putoan, putoan.

Lapsi on kylässä paljon. Joillakin on ruokaa, toisilla ei. Jotkut juoksevat kesät paljain jaloin, joillakin lonksuttaa saappaat jaloissa koko kesän.

Kaikkien perhein isät ovat palanneet sodasta. Kuka menetti sormet, kuka työn, joku menetti halun elää tai tehdä muuta kuin ryypätä. Pontevat miehet rakensivat taloa itselleen ja perheelleen. Sellainen on meidänkin kylässä.

Tomera isäntä ja emäntä ovat päivät rakennustyömaalla ja lapsia hoitaa Lilli-täti. Lilli-täti on kiukkuinen. Kyytiä saamme mekin vaikka emme kuulukaan perheeseen. Kylän lapset ovat yhteisiä. Illalla, kun äiti tulee kotiin, kysyy perheen pienin poika äidiltä: ”Onhan, äiti, ensin Jumala ja sitten vasta Lilli-täti?” Kuulemma on. Sen varaan voi sitten laskea seuraavan päivän selkäsaunoista puolustautumisen.

Se kuulu asiaan. Nälkä, köyhyys, pelkääminen, pakettien saaminen Amerikasta tai Ruotsista, lasten hoitaminen. Kukaan ei kiinnitä huomiota siihen, että elämässä ei ole iloa. Ilo on jäänyt jonnekin. Sitä kohti ei osaa edes suunnata askeleita, sillä siitä ei ole mitään mielikuvaa.

Jos isäsi eläisi!

”Jos isäsi olisi saanut elää, niin sinun elämäsi olisi toisenlaista!”, sanoo äiti. Asumme silloin vielä punaisessa mansardikattoisessa talossa. Niin se sanoo, äiti. Aivan yllättäen kesken ruuanlaiton. Flyygeli odotti iltaa ja minulla oli vielä konttorin siivous ennen sitä. Minua lohduttaa. Äiti ajattelee minua. Äiti tietää, että minä pelkään ja olen lohduton. Se antaa minulle voimia. Minä jaksan taas. Ajattelen, että jos isä eläisi minun elämäni olisi kuin kylän herrasväen laulavan rouvan ja Monan, joka on laulavan rouvan tytär ja saman ikäinen kuin minä. He puhuvat ruotsia, he asuvat isossa, keltaisessa rakennuksessa. Rouva laulaa. Minä saan kuulla paljon musiikkia, rouva kertoo, että ne ovat aarioita. Mona on ruotsinkielinen ja leikkii vain ruotsinkielisten lasten kanssa. Monan iloinen, laulava ja kaunis äiti antaa minulle Monan vanhoja vaatteita. Musiikki on täynnä valoa ja iloa.

Musiikki lohduttaa. Lukeminen ja kirjoittaminen lohduttaa. Puitten humina ja kirjoittaminen kuuluvat yhteen. Menen kalliolle, istun puun juurelle ja kirjoitan. Kirjoitan runoja kuolleelle isälleni. Tahdon puhua hänen kansaan. Kirjoitan, miten ”veri punertaa valkoisella hangella, kun isä viimeisen kerran kohottautuu ja sanoo: ”en minä vielä kuole!” Minä puhun isän kanssa. Nyt se tuntuu ihan luvalliselta, kun äiti on sanonut, että jos isäsi eläisi....

Kasvuvarakengät

Pienen kylämme jännittävin paikka on asema. Asemalle pysähtyvät venäläiset vihreät junat, joissa kaikki ikkunat on peitetty. Sotilaat vartioivat junaa, kun se seisoo asemalla. Me istumme tien toisella puolella kallionyppylällä ja huudamme sotilaille ”venäjäksi”: Ai disi daa! Sotilaat eivät hymyile. Ehkä me emme sano mitään mukavaa.

Asemalla on myös punainen poliisikamari, jossa on poliisina lihakauppiasrouvan mies. Poliisi on mukava ja ystävällinen. Pyöreä ja vatsakas. Hänestä tulee myöhemmin nimismies, mutta sitä ennen tapahtuu paljon. Poliisi ja lihakauppiasrouva asuvat kamarin vieressä toisella puolella tietä olevassa isossa valkoisessa talossa, jossa on vihreät ikkunapielet ja nurkkalaudat. Talossa asuu myös eno, joka on komea mies, mutta onneton. Sen selviäminen vie vuosia, sillä silloin olen jo työssä. Äidin veli tekee itsemurhan. Siitä ei puhuta, se vain tiedetään. Talon alimmassa kerroksessa, kivijalassa, on lihakauppa. Sen omistaa poliisin rouva. Äiti tekee kesät töitä tässä puodissa. Valkoinen takki päällä ja valkoinen lakki päässä. Sellainen hassu myssy. Tässä puodissa äiti käyttää kasvuvarakenkiä. Kasvuvarakengät ostettiin minulle. Kenkien kohtalo kuitenkin muuttuu, sillä minulla oli pienet jalat.

Sotaorpona minulla on kummina Gotlannissa kummikerho. Kummikero, joka halusi minut silloin pienenä Visbyyn sotalapseksi. Kummikerho kerää rahaa minun perheelle ja lähettää sen hienolle rouvalle, joka asuu Kauniaisissa.

Nyt hieno rouva on saanut rahaa, että minulle ostetaan kengät. Matkustetaan pääkaupunkiin. Junalla. Kenkäkaupassa valitaan ruskeat, paksupohjaiset kengät, joihin varataan ”kasvuvara”. Kasvuvaran takia kengät eivät pysy jalassa, joten äiti ottaa ne työkengiksi. Lihakaupassa äiti potkaisee vahingossa rikki ison kaljapullon, sellaisen mihin menee yli kaksi litraa kaljaa. Ruskea pullo. Kasvuvarakenkiä äiti sitten kiitti ja sanoi, että niiden apu olise, että jalka ei loukkaantunut, pullo vain särkyi ja kalja valui pitkin lihakaupan lattiaa. Mutta äiti olit tottunut siivoamaan, milloin kaljaa, milloin verta. Se tarina on sitten toinen juttu. Minä en niihin kasvuvarakenkiin koskaan kasvanut, jalat olivat aina liian pienet.

Vähän sen jälkeen, kun kasvuvarakengät pelasti äidin, sattui toinen onnettomuus. Poliisin kauniin talon pielessä oli kaksi betonista valettua pylvästä. Me kiipesimme niiden päälle ja istuimme seuraamassa maailmaa vähän korkeammalta. Eräänä päivänä toinen portin pylväs kaatui pihalla leikkineen kolmivuotiaan päälle. Tyttö kuoli.

Sitä ennen kylässä oli sattunut äitiini liittyvä onnettomuus. Äiti, kun oli tomera ja tottunut siivoamaan.

Kylän keskellä asui varakas perhe isossa talossaan. Se oli niin iso rakennus, että toisessa päässä oli vuokralaisia. Talossa asui nainen, jota sanottiin kylän häijyimmäksi. Heillä oli lahjakas poika. Poika ei koskaan ollut toisten lasten kanssa. Vaalea, iso poika, joka kulki vähän kumarassa. Tukka oli kihara ja silmät siniset. Poika oli yksin myös koulussa. Eräänä päivänä hänet löydettiin kuolleena ruokakomerosta. Hän oli ampunut itsensä. Äiti kävi pesemässä veret komeron seiniltä, lattialta ja hyllyiltä...Se oli rangaistus, ihan oikea rangaistus”, sanoivat kyläläiset. Mistä? ihmettelin minä.

Avustukset tulevat

Amerikan paketista tulee musta silkkimekko, jossa on valkoisia palloja. Se on kaunis ja kaula-aukko on hyvin avonainen. Koko on sopiva. ”Panet sen päälle ja sitten menet kauppaan”, sanoo äiti. tken. En tiedä, mikä minut saa häpeämään pukua. Menen kauppaan ja itken. Tulen takaisin, riisun puvun enkä sitä enää pane päälleni. En. Musta pallokangas saa aikaan vastenmielisyyden ja puistatuksen.

Hassuinta on se, että Amerikan paketista tulee rintaliivejä, joissa ei ole ollenkaan kangasta siinä, mihin nänni osuu. Ne saavat mielikuvituksen laukkaamaan minulla veljilläni. Emme ymmärrä, miksi reiät ovat, mutta me saamme niistä aikaan uskomattomia juttuja. Rintaliivejä on aina eniten.

Ihmettelen, mitä köyhä tekee sellaisella määrällä rintaliivejä ja varsinkin, kun ne ovat niin kummallisia. Amerikan vaatteet eivät ole yhtä kauniita kuin ruotsalaisperheen. Ehkä Amerikan ilmasto on erilainen. Pieniä poikia Amerikassa ei kasvanut lainkaan, sillä poikien vaatteita ei tule koskaan.

Koska olen sotalapsi niin saan paketteja Ruotsista. Muistanhan minä, miten mamma keräsi tavaraa lähetettäväksi perheelle Suomeen. Nyt täällä on yksi tarvitsija lisää. Muistan pieksut ja kananmunat, jotka mamma pakkasi hyvin pieksujen sisään ja ajatteli, että ne tulevat perille ehjinä. Mamma kysyy sitten ja saa kuulla, että kaikki olivat menneet rikki ja pieksut täynnä kananmunaa. Nyt tulee Ruotsin paketti. Niissä on aina ruokaa, kun meillä ei ole kuin korvikkeita ja puolukoita. Paketti on aina jännittävä avata, kun ei koskaan tiedä, onko jauhopussi vielä jauhopussi vai onko se rikki ja jauhot joka paikassa paketissa. Usein on. Joko tulli on liian tutkivainen tai posti liian kovakourainen. Kahviakin tuli. Kun täytin viisitoista vuotta ja olin käynyt rippikoulun, saan kahvia. Oikein kahvipöydässä vieraiden aikana.

Sienikastike

Äitini miehen sisko on näyttelijätär. Näyttelee Wiipurin Työväen Teatterissa. Näen kauniita kuvia, hienoissa roolipuvuissa. Hänen miehensä on myös näyttelijä. He asuvat Helsingissä. Heillä on tytär, joka on saman ikäinen kuin minä. Ballerina. Tulee kesäksi maalle, on meillä kahdeksantena kahden huoneen ja keittiön asunnossa. ”Isona menen Wienin valtionoopperaan ballerinaksi”, hän sanoo. Leopoldine on sellainen nimikin, että pääsee varmasti Wienin valtionoopperaan ballerinaksi. Hän on hieno. Kauniissa vaatteissa eikä hänen tarvitse tehdä töitä. Hän on maalla virkistäytymässä kaupunkielämästä. En ole kaunainen enkä kade. Sellaisia tunteita minuun ei mahdu.

Vierailemme äidin miehen kanssa heillä. Ehkä se oli se kerta, kun veimme Leopoldinen kesän jälkeen takaisin kaupunkiin. Pikkuisin hoidettavistani, tyttö, on silloin kaksivuotias. Hänellä on päällään vaaleansininen takkimekko, topattu. Olen hänestä mustasukkainen. Mennessäni pikkuruiseen, todella pikkuruiseen vesiklosettiin, otan pikkuisen mukaan, nousen pöntölle ja nostan tytön syliini. Siinä me istumme samalla pöntöllä molemmat. Turvallisesti.

Hienossa kodissa leijuu kummallinen haju. Se ei ole tuoksu, se on haju. Istumme ruokapöytään ja oudon hajun syy selviää. Leopoldinen äiti tarjosi sienikastiketta. Mansardikattoisessa talossa ei syödä sieniruokia, sillä ”sienet ovat lehmänruokaa”, sanoo äitini, kartanon tytär. Ja hän kyllä tietää. Hänhän oli ollut lapsena paimenessa. Hän kyllä tiesi. Lehmät ja sienet.

Kohtalon lapsi

Murrosiän tuskassa koen väärytenä sen,että minut palautettiin Suomeen. Kiukutellen äidille myös siitä, että oikea käteni ei toimi.

”Sinä voisit olla paljon paremmin vammainen,kun synnyit sillä tavalla, ole kiitollinen, että vika on noin pieni”, on äidin vastaus.

En tyytynyt vastaukseen vaan sanoin,että on väärin - väärin -, että lapsen syntyessä kuolleen, se herätetään eloon. Ei sellaiselle lapselle ole varattu mitään kohtaloa!”

Tarkoitan sitä, että sellaiselle lapselle voi sattua mitä vaan,eikä kukaan ole siitä vastuussa. Ei kukaan välitä. Ei Jumalakaan.

Työn hakuun

On sotakorvausten maksamisen aika, kun lähdän kysymään työtä. Olen raapustanut ensimmäisen hakukirjeeni siihen konttoriin,jossa olen kolmetoista vuotiaasta käynyt siivoamassa. Olen myös köynyt hoitamassa toimitusjohtajan lapsia. Sovitellut rouvan iltapukuja. Nauttinut taas kerran hyvän tuoksuisesta kodista, jossa oli lämmitä ja kaunista. Toimitusjohtaja ei vastaa kirjeeseen. On sitten lähdettävä pääkaupunkiin työn hakuun.

Olen viidentoista, kun tulen pääkaupunkiin ensimmäiseen paikkaan. Syyniin. Onneksi konttori on lähellä rautatieasemaa, ei eksy, on turvallista, kun palloja pitelevät patsaat näkyvät konttorin ikkunasta. Minut otetaan työhön, kun ”hänellä on vanhan ihmisen silmät”, sanovat. Eivät tiedä, että minulla on myös vanhan ihmisen sielu. Vanhan ihmisen. Näppäräsormisena ja -älyisenä etenen työssä ja olen jo 17-vuotiaana teknisen johtajan sihteeri.Olen saanut oppia pika- ja konekirjoituksen. Olen tunnollinen. Hiljainen ja ahkera.

Pienen työläisnaisen elämä kääntyy kohti toisenlaista työelämää. Vanhan ihmisen sielu muotoutui minuun silloin,kun tulin palautetuksi takaisin Suomeen. Lapsuus jäi Visbyn kauniiseen kaupunkiin,sota-ajan isän ja äidin kotiin.

Epilogi

Aikuisena saan tietää, että valtio koulutti sotaorvot. Sanon, että minua ei ole koulutettu.

”Kyllä teidän äitinne on ne rahat saanut, ne on sitten käytetty johonkin muuhun”.

Siihen, mihin meidän kahden työläisnaisen ansiot eivät riittäneet